

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Právnická fakulta

Katedra práva životního prostředí

**Právní úprava problematiky nepůvodních
druhů**

Diplomová práce

Bc. Dagmar Tučková

Vedoucí diplomové práce:

JUDr. Karolina Žáková, Ph.D.

Praha, květen 2012

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně za použití zdrojů a literatury v ní uvedených. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 7. května 2012

Podpis

Poděkování:

Za milou povinnost považuji poděkovat JUDr. Karolině Žákové, Ph.D. za odborné vedení, cenné rady a připomínky, trpělivost a ochotu kdykoli pomoci při zpracování této práce.

Obsah

Obsah.....	4
Předmluva.....	6
1. Úvod.....	7
2. Nepůvodní druhy.....	9
2.1 Dělení nepůvodních druhů.....	10
2.2 Význam nepůvodních druhů.....	11
2.3 Způsob šíření.....	12
2.4 Adaptace.....	13
2.5 Vliv invazivních druhů.....	14
2.6 Řešení problematiky nepůvodních druhů.....	16
3. Vybrané prameny mezinárodněprávní úpravy introdukcí nepůvodních druhů.....	18
3.1 Právní úprava introdukcí nepůvodních druhů na globální úrovni.....	20
3.1.1 Úmluva OSN o mořském právu.....	20
3.1.2 Úmluva o biologické rozmanitosti.....	21
3.1.3 Úmluva o využívání mezinárodních vodních toků k neplavebním účelům.....	24
3.1.4 Úmluva o mezinárodním obchodu s ohroženými druhy volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin.....	25
3.1.5 Úmluva o mokřadech majících mezinárodní význam zvláště jako biotopy vodního ptactva.....	26
3.2 Právní úprava introdukcí nepůvodních druhů na regionální úrovni.....	26
3.2.1 Protokol o ochraně životního prostředí Antarktidy ke Smlouvě o Antarktidě.....	27
3.2.2 Úmluva o ochraně evropské fauny a flóry a přírodních stanovišť.....	28
3.2.3 Úmluva o ochraně Alp.....	34
3.3 Právní úprava specifického přenosu nepůvodních druhů.....	34
3.3.1 Mezinárodní úmluva o kontrole a řízení balastové vody a sedimentů z plavidel.....	35
3.4 Úmluvy věnované určitým skupinám živých organismů.....	35
3.4.1 Mezinárodní úmluva o ochraně rostlin.....	36
3.4.2 Úmluva o ochraně stěhovavých druhů volně žijících živočichů.....	37
3.4.3 Dohoda o ochraně africko-euroasijských stěhovavých vodních ptáků.....	37
3.5 Shrnutí kapitoly.....	38
4. Právní úprava introdukcí nepůvodních druhů v Evropské unii.....	39
4.1 Koncepční nástroje.....	41
4.1.1 Zpráva z Malahide.....	42
4.1.2 Plán strategie EU pro invazivní druhy.....	42
4.1.3 Strategie EU v oblasti biologické rozmanitosti do roku 2020.....	43
4.1.4 Koncepční nástroje pro veterinární oblast.....	46
4.2 Závazné nástroje.....	47

4.2.1 Směrnice č. 92/43/EHS, o ochraně přírodních stanovišť, volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin.....	47
4.2.2 Směrnice č. 2009/147/ES, o ochraně volně žijících ptáků.....	47
4.2.3 Nařízení Rady č. 338/97, o ochraně druhů volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin regulováním obchodu s nimi.....	48
4.2.4 Směrnice o zdraví rostlin (2000/29/ES).....	48
4.2.5 Rámcová směrnice o vodě (2000/60/ES)	49
4.2.6 Nařízení Rady (ES) č. 708/2007, o používání cizích místně se nevyskytujících druhů v akvakultuře.....	50
4.2.7 Rámcová směrnice o strategii pro mořské prostředí (2008/56/ES).....	51
4.3 Shrnutí kapitoly.....	52
5. Právní úprava introdukcí nepůvodních druhů v českém právu.....	54
5.1 Koncepční nástroje.....	56
5.1.1 Státní politiky životního prostředí České republiky 2004 – 2010 (SPŽP) a 2012-2020.....	56
5.1.2 Strategie ochrany biologické rozmanitosti ČR.....	58
5.2 Závazné nástroje.....	61
5.2.1 Zákon o ochraně přírody a krajiny.....	61
5.2.2 Zákon o lesích.....	62
5.2.3 Vodní zákon.....	63
5.2.4 Zákon o myslivosti.....	63
5.2.5 Zákon o rybářství.....	64
5.2.6 Zákon o rostlinolékařské péči.....	65
5.3 Shrnutí kapitoly.....	66
6. Informační a vědecké nástroje doplňující právní úpravu nepůvodních druhů.....	68
6.1 Projekty, databáze, invazivní seznamy.....	68
6.2 Expertní skupiny a programy zabývající se problematikou nepůvodních druhů..	72
Závěr.....	75
Použité zkratky.....	77
Literatura.....	78
Příloha 1.....	83
Příloha 2.....	84
Příloha 3.....	87
Non-native species legal regulation.....	88

Předmluva

Nepůvodní¹ druhy, problematika, která se stává stále aktuálnější. Dokonce objevujeme snahu států ji nějakým způsobem řešit. Bohužel však pozornost věnovaná tomuto problému přichází pět minut po dvanácté, tedy tehdy, kdy nepůvodní druhy se již rozšiřují v nových ekosystémech, některé z nich se zde dokonce etablují a invazivní druhy jsou příčinou vyhynutí druhů původních. Pouze v Evropě se vyskytuje 10 822 nepůvodních druhů, z nichž 10-15% by mohlo mít negativní hospodářský nebo ekologický dopad.² Vysokému nebezpečí invaze s negativními dopady na životní podmínky, kulturu i hospodářství čelí především ostrovy s vysokou biologickou rozmanitostí. Ostrovy často hostí velice specifickou flóru a faunu, která není schopna se prosadit ve společenstvech tvořených nepůvodním druhem. Endemické ostrovní druhy navíc mají omezené areály rozšíření, hrozí tedy, že invaze rychle zničí celou oblast, kde se druh vyskytuje.

Tato práce má přiblížit problematiku nepůvodních druhů, především těch invazivních, a upozornit na hrozbu, kterou představují pro druhy původní, biologickou rozmanitost i lidské zdraví.

V první části se věnuji obecně nepůvodním druhům. V druhé přináším postupně přehled mezinárodní, evropské a české právní úpravy.

1 *Alien species*. V české literatuře překládáno též jako cizí nebo geograficky nepůvodní. V celé práci se budu držet pojmu nepůvodní.

2 Výsledky projektu DAISIE (*Delivering Alien Invasive Species Inventories for Europe*), evropská databáze poskytující souhrnné informace o cizích invazivních druzích. Více informací na: <http://www.europe-aliens.org>.

1. Úvod

Borovice vejmutovka (*Pinus strobus*), norek americký (*Mustela vison*), netýkavka malokvětá (*Impatiens parviflora*), pstruh duhový (*Oncorhynchus mykiss*), bolševník velkolepý (*Heracleum mantegazzianum*), plzák španělský (*Arion lusitanicus*), lilek brambor (*Solanum tuberosum*), trnovník akát (*Robinia pseudoaccacia*), želva nádherná (*Trachemys scripta*), mandelinka bramborová (*Leptinotarsa decemlineata*)³.... Co mají uvedení živočichové a rostliny společného? Všechny můžeme označit pojmem nepůvodní druh. Ať už záměrně či neúmyslně se dostaly na naše území, kde se předtím nevyskytovaly. Jejich vliv ve volné přírodě dopadá v mnoha případech tragicky pro původní organismy. A nejen na ně, ale mají též negativní ekonomické a sociální dopady, například na lidské zdraví, rybolov, zemědělství a na výrobu potravin.

Většina nepůvodních druhů byla do Evropy dovezena úmyslně. Od počátku 20. století jsou využívány ve stále větší míře v zemědělství, lesnictví, akvakultuře, mořské akvakultuře, zahradnictví nebo pro rekreační účely. Dovážejí se, protože rostou rychleji, uspokojují poptávku po exotických produktech, živí se jinými druhy nebo je vytlačují nebo proto, že se lidem líbí. Problémy s nimi vznikají, pokud se dostanou z kontrolovaných a fyzicky vyhrazených lokalit. Nepůvodní druhy vnímáme rozporuplně. Na jedné straně jsou vážnou hrozbou pro ochranu biodiverzity, na straně druhé jsou součástí našeho každodenního života a mnohdy si ani neuvědomujeme, že jde o druhy nepůvodní (především u těch rostlinných), a asi si ani nedokážeme představit, že bychom se bez nich museli obejít.

Světová charta přírody (*World Charter for Nature*) uvádí, že „každá forma života je jedinečná a hodná respektu bez ohledu na její hodnotu pro člověka.“⁴ Můžeme s tímto ustanovením plně souhlasit i v souvislosti s nepůvodními druhy? Respektovat znamená vážit si, uznávat, ale ne slepě přihlížet, jak nepůvodní invazivní druhy ohrožují původní a dochází tak na daném místě ke snižování biologické rozmanitosti. Podle údajů Světového svazu ochrany přírody (IUCN, *International*

3 V příloze č. 3 přikládám obrázky typických nepůvodních druhů vyskytujících se v České republice.

4 Světová charta přírody byla přijata Valným shromážděním OSN 28. října 1982.

Union for the Conservation of Nature and Natural Resources)⁵ je v současné době 20 000 druhů⁶ živočichů a rostlin považováno za ohrožené vyhubením. Jednou z hlavních příčin je právě šíření nepůvodních invazivních druhů.

Rozšíření nepůvodních druhů nedbá politických hranic. Díky svému mezinárodnímu aspektu je otázka nepůvodních druhů celosvětovým problémem. Vzhledem ke způsobu, jakým tyto druhy zdomácňují a jak se šíří, mohou opatření přijatá jedním státem zůstat naprosto neúčinná, jestliže sousední země opatření nepřijmou nebo nereagují koordinovaně.⁷

Ochranu biodiverzity⁸ můžeme vnímat i jako ochranu místně specifických fenoménů světového dědictví. Biologické invaze jsou faktorem, který společně s dalšími člověkem podmíněnými globálními změnami prostředí (klimatické změny, znečištění) zásadním způsobem narušuje a ničí unikátní a specifickou biologickou rozmanitost po celém světě. „*Lidé jsou součástí biodiverzity; svými aktivitami, nedokonalými znalostmi a neudržitelným využíváním přírodních zdrojů však přímo či nepřímo zapříčiňují její úbytek a degradaci ekosystémů.*“⁹ Pokud mají snahy o zachování světové biodiverzity přinést alespoň dílčí úspěchy, je potřeba se zabývat problematikou nepůvodních druhů, jejich vlivem a způsoby, jak jejich výskyt a negativní působení účinně omezovat.¹⁰

Ve své práci se budu zabývat introdukcemi nepůvodních druhů spojených s činností člověka.

Obsah následujícího textu vychází z právního stavu k 30. dubnu 2012.

5 *International Union for the Conservation of Nature and Natural Resources* (IUCN). Založen v roce 1948. Sdružuje více než 1200 vlád a nevládních organizací a téměř 11 000 dobrovolníků – odborníků z asi 160 zemí. Více na <http://www.iucn.org/>.

6 Dostupné na http://www.iucnredlist.org/documents/summarystatistics/2011_2_RL_Stats_Table1.pdf.

7 „*Ve Středozemním moři zaznamenávají každý týden výskyt nejméně jednoho invazního nepůvodního druhu: více než polovina z nich tam proniká z Indického oceánu Suezským průplavem.*“ Viz. Plesník, J. *Biodiverzita: Invazní nepůvodní druhy versus Evropa*. In. Zpravodaj Ministerstva životního prostředí č. 9/2007. s. 28.

8 Biodiverzita (biologická diverzita, biologická rozmanitost). „*Jedním ze zjištění průzkumu provedeného v členských státech EU v roce 2007 bylo, že 35% obyvatel uvedlo, že toto slovo nikdy neslyšelo, 30% jej slyšelo, ale neví, co znamená a jen 35% ví, co znamená, viz Flash Eurobarometer: Attitudes of Europeans Towards the Issue of Biodiversity, European Commission, 2007.*“ Viz. Zicha, J. *Právní problematika ochrany biodiverzity*. In. České právo životního prostředí. č. 1/11. s. 14.

9 In. Echo č. 3/2010, s. 1. Dostupné na <http://www.tc.cz/echo/>.

10 Srov. Marková, Z., Hejda, M. *Invaze nepůvodních druhů rostlin jako environmentální problém*. In *Živa* 1/2001. s. 14.

2. Nepůvodní druhy

Nepůvodní druhy představují celosvětový problém, který se týká nejrůznějších organismů. Stejně jevy jsou často nazývány různými pojmy, na druhé straně dochází k aplikaci jednoho výrazu na jevy různé. Sjednocení terminologie je nutné především pro mezinárodní a mezioborovou komunikaci. Na poli nepůvodních druhů se o to zasloužila Úmluva o biologické rozmanitosti (dále CBD),¹¹ přesněji řečeno rozhodnutí shromáždění smluvních stran COP CBD VI/23 z roku 2002.¹²

Nepůvodní druh (angl. *alien species, non-indigenous species, non-native species, exotic species, new species*, fr. *les espèces exogènes, les espèces exotiques*) je „*druh, poddruh nebo nižší taxon, introdukovaný mimo svůj přirozený, dřívější nebo současný areál; zahrnuje jakoukoliv část, gamety, semena nebo propagule takového druhu, které jsou schopny přežít a následně se rozmnožit.*“¹³

Zásadní roli v definici nepůvodních druhů hraje pojem „introdukovaný“, tedy „vnesený“¹⁴. Na základě definice nepůvodních druhů přijaté v rámci CBD mezi ně nepatří druhy, které samovolně obsadily člověkem nově vytvořené prostředí, druhy, které se na nové území dostaly samovolně člověkem vytvořenou cestou (např. vyhloubením vodního kanálu mezi dvěma říčními systémy) či druhy, které jsou člověkem přemístěny na nové místo v rámci svého areálu a kam se mohou rozšířit i samovolně.¹⁵

Určení, zda daný druh je na daném území původní či nepůvodní, vyžaduje

11 *Convention on Biological Diversity*, CBD. Podepsána na Konferenci OSN o životním prostředí v Rio de Janeiru v roce 1992. V platnost vstoupila i pro Českou republiku 29. prosince 1993. Má 193 smluvních stran.

12 Ještě přesněji jeho příloha *Guiding principles for the prevention, introduction and mitigation of impacts of alien species that threaten ecosystems, habitats or species*.

13 COP CBD VI/23 z roku 2002: *Assessment and management of alien species that threaten ecosystems, habitats and species*. Definice jsou v úvodu přílohy *Guiding principles for the prevention, introduction and mitigation of impacts of alien species that threaten ecosystems, habitats or species*. Dostupné na <http://www.biodiv.org/decisions/default.aspx?m=COP-06&id=7197&lg=0>.

14 Introdukcí (*introduction*) označujeme „*přesun nepůvodního druhu mimo jeho dřívější nebo současný areál přímou nebo nepřímou lidskou činností,*“ k tomuto přesunu může dojít v rámci jedné země nebo mezi zeměmi nebo do území mimo státní jurisdikci. Viz. COP CBD VI/23 z roku 2002 - příloha *Guiding principles for the prevention, introduction and mitigation of impacts of alien species that threaten ecosystems, habitats or species*.

15 Srov. Mlíkovský, J., Stýblo, P., editoři. *Nepůvodní druhy fauny a flóry České republiky*. s. 463.

velké množství znalostí, např. o způsobu šíření, nárocích na prostředí, primárním areálu či způsobu reprodukce. Problémem je, že tyto informace u většiny živočichů či rostlin dosud chybí. Odborníky jsou proto za nepůvodní druhy považovány ty druhy, které byly specialisty označeny za pravděpodobně nebo prokazatelně nepůvodní na pětistupňové škále (prokazatelně původní – pravděpodobně původní – nevím – pravděpodobně nepůvodní – prokazatelně nepůvodní).¹⁶

2.1 Dělení nepůvodních druhů

Nepůvodní druhy je možné dělit dle různých hledisek do několika skupin:

- 1) **invazivní druhy** (angl. *invasive alien species*, fr. *les espèces invasives, les espèces intrusives, les espèces non indigènes envahissantes*) – „nepůvodní druh, jehož introdukce a/nebo šíření ohrožuje biologickou diverzitu;“^{17,18,19}
- 2) **neinvazivní druhy** – druhy, jejichž introdukce neohrožuje biodiverzitu, buď v novém prostředí hynou, nebo se asimilují;
- 3) **etablovaný druh** – nepůvodní druh, který v novém prostředí začal úspěšně produkovat životaschopné potomstvo a jeho další přežití je pravděpodobné;²⁰
- 4) **aklimatizovaný druh** (*acclimatized species*) - „druh, který žije v nepůvodním prostředí či klimatu ve volné přírodě s pomocí člověka (tj. potrava, úkryt);“²¹
- 5) **geneticky modifikované organismy** (živé modifikované organismy).

Jiným dělením je rozdělení nepůvodních druhů podle jejich nebezpečnosti

¹⁶ *Ibid.*

¹⁷ COP CBD VI/23 z roku 2002: *Assessment and management of alien species that threaten ecosystems, habitats and species*. Definice jsou v úvodu přílohy *Guiding principles for the prevention, introduction and mitigation of impacts of alien species that threaten ecosystems, habitats or species*. Dostupné na: <http://www.cbd.int/decision/cop/?id=7197>.

¹⁸ Nezaměňovat s pojmem invazní, který označuje skupinu, která podniká invazi. Definice CBD odpovídá pojmu invazivní, nestačí, že druh proniká, ale musí i škodit.

¹⁹ Nedostatkem definice je, že se primárně zaměřuje na ochranu biologické rozmanitosti a výslovně do sebe nezahrnuje nepůvodní invazivní druhy, které negativně ovlivňují ekonomiku a lidské zdraví. Podle nejnovějších rozhodnutí, která pojednávají o ekosystémových službách, musí být i tyto dva aspekty zohledňovány ve strategiích proti negativním dopadům nepůvodních invazivních druhů.

²⁰ Srov. definice etablování z COP CBD VI/23 z roku 2002: *Assessment and management of alien species that threaten ecosystems, habitats and species*. Definice jsou v úvodu přílohy *Guiding principles for the prevention, introduction and mitigation of impacts of alien species that threaten ecosystems, habitats or species*. „Proces, kdy nepůvodní druh v novém prostředí začne úspěšně produkovat životaschopné potomstvo a jeho další přežití je pravděpodobné.“ Dostupné na: <http://www.cbd.int/decision/cop/?id=7197>.

²¹ Mlíkovský, J., Stýblo, P., editoři. *Nepůvodní druhy fauny a flóry České republiky*. s. 12.

v novém prostředí. Jde o druhy, které představují reálnou hrozbu pro druhy původní, druhy, které se již dnes využívají při hospodaření, a druhy, které se v novém prostředí nerozšíří.²²

2.2 Význam nepůvodních druhů

Na první pohled by se mohlo zdát, že nepůvodní druhy mají vždy negativní význam, jak pro člověka, tak pro ekosystémy a jejich součásti. Opak je ale pravdou. Nejprve si musíme uvědomit, že pod významem se ukrývá určitý vztah, ten může být buď pozitivní, či negativní. Význam nepůvodních druhů pro člověka i pro přírodu může být různý. Celkový význam nově přichozího druhu je dán množstvím vztahů, do kterých vstupuje. Ne všechny jsou a mohou být sledovány. Studovány jsou vztahy nepůvodního druhu s druhy jemu blízkými, jeho vliv na druhy, kterými se živí. Bez povšimnutí ale většinou zůstává role nepůvodního druhu jako potravy jiných druhů nebo vliv na organismy, které mu jsou zdánlivě taxonomicky i ekologicky vzdálené.²³

Význam pro člověka²⁴

Význam pro člověka může být různého rázu. Hospodářský ráz může být jednak pozitivní, pokud jde o domácí hospodářská zvířata (např. tur domácí, kuň domácí, koza domácí) a o zemědělské plodiny (např. pšenice setá, kukuřice setá); negativní, pokud se jedná o škůdce zemědělských plodin (např. mandelinka bramborová, plzák španělský) nebo jiných komodit. Význam z hlediska zdravotního je pozitivní, pokud jde o léčivé rostliny (např. meduňka lékařská, máta klasnatá, mateřídouška obecná); negativní, když je nepůvodní druh jedovatý, vyvolává alergie nebo přenáší choroby. Sociální ráz může být pozitivní, pokud jde o domácí mazlíčky (např. pes domácí, kočka domácí), živočichy držené v zajetí pro potěšení, rostliny pěstované pro potěšení doma nebo na zahrádce; negativní, pokud z jakéhokoliv důvodu vzbuzují u člověka negativní pocity.

Význam pro přírodu

Význam nepůvodních druhů pro přírodu může být rovněž různý. Pro jednotlivé druhy

²² *Ibid.*

²³ *Ibid.*

²⁴ Pro větší přehlednost uvádím i tabulky – viz. příloha č. 1.

je význam pozitivní, pokud vytvářejí původním druhům životní prostředí, nabízejí možnosti k rozmnožování, slouží jako potrava; negativní, pokud jsou nepůvodními druhy omezovány nebo hubeny. Pro společenstva je vliv nepůvodních druhů negativní, pokud je mění k obrazu svému. Pro ekosystémy je význam negativní, pokud nepůvodní druhy ohrožují strukturu nebo životaschopnost původních druhů. Pozitivní význam pro společenstva i pro ekosystémy zřejmě není reálný.

2.3 Způsob šíření

Jak se rostliny a živočichové dostávají do nového prostředí? Překonávají oceány, pohoří, pouště, které brání jejich pohybu a přispívají tak k typickému prostředí určitých lokalit? Ať úmyslně či náhodně, na vině je zpravidla člověk a stále se rozvíjející mezinárodní obchod. K urychlení introdukcí nepůvodních druhů došlo též díky cestovnímu ruchu. V Evropě jednotný trh znamená, že jakmile se nepůvodní druh dostane na území jednoho členského státu, může se rychle rozšířit po celé Evropské unii.

Nepůvodní druhy se do nové oblasti mohou dostat několika základními mechanismy. Při dovozu mohou být samy komoditou (dřevo, vlákna, živé nebo neživé rostliny a zvířata), nebo jsou kontaminující látkou, kterou určitá komodita přenáší (mnoho škůdců – houby, bakterie, viry a hmyz – bývá zavečeno neúmyslně prostřednictvím hlavní obchodované komodity), případně k jejich šíření dochází dopravní cestou nebo přirozeným šířením ze sousedního regionu, kde je tento druh také cizím druhem. Tito „černí pasažéři“ se tak šíří obchodními nebo dopravními cestami nezávisle na obchodovaném zboží. Velmi významným vektorem je lodní doprava, nepůvodní druhy se šíří buď prostřednictvím přichycení na trup plavidla či balastovou vodou. Takové způsoby šíření mohou mít mezinárodní (např. zaoceánská lodní doprava) nebo místní rozměr (např. doprava výletní lodí ze zamořeného povodí do nekontaminované řeky nebo jezera).

Pokud jde o cesty, jimiž se šíří invazivní rostliny, většina jich na počátku unikne ze zahrad nebo akvárií, zatímco invazivní sladkovodní živočichové se dostávají do volné přírody jako úniky akvakultur nebo úmyslně jako násada rybářů.

Naproti tomu do mořského prostředí se většina invazivních druhů dostává neúmyslně jako „černí pasažéři“ nebo kontaminující organismy (např. s balastovými vodami). Možnosti šíření invazivních druhů také stoupají s přemísťováním stále většího množství rostlinného a živočišného materiálu ze stále většího počtu míst na celém světě.

Problémy s nepůvodními druhy obecně vznikají pouze tehdy, když se dostanou z kontrolovaných a fyzicky vyhrazených lokalit do volné přírody. Okrasné rostliny, živočichové ani domácí zvířata nepůsobí potíže, pokud se zdržují na zahradě, v akváriu nebo doma. Patogeny nebo škůdce lze odstranit při vstupních hygienických kontrolách. Korýše, měkkýše a ryby lze z balastních vod odstranit, pokud se ještě před vypuštěním upravují.

Pokud však nejsou budoucí invazivní organismy zjištěny a eradikovány, nebo jestliže okrasné rostliny a zvířata uniknou nebo proniknou do rybníků a toků, nebo zvířata, jako nutrie říční (*Myocastor coypus*), ondatra pižmová (*Ondatra zibethicus*), norek americký (*Mustela vison*) a mýval severní (*Procyon lotor*), uniknou z kožešinových farem do volné přírody, hrozí nebezpečí, že se z nich stanou invazivní druhy.

2.4 Adaptace

Ve většině případů se nepůvodní druhy novému prostředí špatně přizpůsobují a rychle hynou. Někdy nevyhovují klimatické podmínky nebo jsou místní rostliny a zvířata odolnější. Jindy, je-li podnebí příznivější a obrana a boj o přežití původních druhů nedostatečné, mohou nepůvodní druhy přežít, úspěšně se asimilují, rozmnožují se a zdomácní. Není-li kolonie invazivních druhů rychle odhalena a eradikována, vzniká na místní úrovni stálá populace, která se šíří na nová území. Po několika letech nebo desítkách let se tyto druhy rozšíří na území několika zemí a bude prakticky nemožné je vyhubit. Invazivní druhy představují hrozbu pro místní životní prostředí, které narušují, lidské zdraví i ekonomiku. Škody způsobené invazivními nepůvodními druhy a náklady na jejich odstranění dosahují každoročně pouze v Evropě částky

12 miliard EUR.²⁵ USA na boj proti biologickým „vetřelcům“ vynakládají okolo 80 miliard eur ročně.^{26,27}

2.5 Vliv invazivních druhů

Zatímco nepůvodní druhy obecně mohou mít i pozitivní význam, vliv invazivních druhů je vždy negativní. Negativní vlivy šíření nepůvodních invazivních druhů zahrnují nejen úbytek biologické rozmanitosti, ohrožení zdraví, ale i škody v lesnictví a zemědělství. Způsobované škody jsou značné, stejně jako prostředky, které se vynakládají na snížení dopadu invazivních druhů. Podmínkou úspěchu ve snaze omezit šíření těchto druhů je koordinace jednotlivých činností a subjektů, prevence, a zejména včasnost a vhodnost použitých postupů.

V následujícím textu se budu věnovat vlivu invazivních druhů na ekologii, hospodářství a lidské zdraví.

Vliv nepůvodních invazivních druhů na ekologii. Invazivní druhy patří k největším hrozbám, které ovlivňují biologickou rozmanitost. Dalším ohrožením je růst lidské populace a zvyšování lidských potřeb, globální změny klimatu (např. úbytek biodiverzity oteplováním moří), kontaminace prostředí (např. havárie ropných tankerů), exploatace přírodních zdrojů za účelem mezinárodního obchodu, kácení deštných pralesů a jejich přeměny na zemědělskou půdu, stavební činnosti v krajině (úbytek přírodních stanovišť), válečných konfliktů a občanských válek (např. gorily ve Rwandě). Invazivní nepůvodní druhy neovlivňují pouze několik málo druhů, ale v důsledku rozmanitých vztahů mezi organismy navzájem a různě významné role druhu v ekosystému řadu dalších (dominový efekt). Ke způsobům, jimiž invazivní druhy ovlivňují místní ekologii, patří **predace mezi organismy**, kdy původní druhy

25 Stanovisko Evropského hospodářského a sociálního výboru ke Sdělení Komise Radě, Evropskému parlamentu, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů – Plán strategie EU pro invazivní druhy. KOM (2008) 789, z 11. června 2009. Brusel.

26 Evropská komise. *Příroda a biologická rozmanitost - Invazivní nepůvodní druhy*. Květen 2009.

27 „Na území Spojených států evidují odborníci přibližně 50 000 nepůvodních druhů organismů a tento počet se stále zvyšuje. Některé z nich představují pilíře potravinové ekonomiky USA (např. obiloviny, drůbež, skot a další zemědělské plodiny a zvířata), většina dalších nemá ekonomicky vyčíslitelný význam. Na boj se zbývajícími druhy však Spojené státy vydávají více než 123 miliard dolarů ročně.“ Viz. Marhoul, P. *Zavlečené druhy – hrozící katastrofa?* In *Sedmá generace* č. 7/8 2003, s. 8.

se stávají zdrojem energie a výživy pro nepůvodní invazivní druhy;²⁸ **přímá kompetice** - boj o potravu a stanoviště s původními organismy (americký rak signální - *Pacifastacus leniusculus* - nahrazuje původního evropského raka - *Astacus spp.*); měnící neživé (abiotické) prostředí, ekosystémové struktury, invazivní druhy způsobují v živé složce ekosystémů **kaskádový efekt** např. tím, že mění tok, dostupnost a kvalitu živin, potravy a některých dalších zdrojů (prostor, voda, teplo),²⁹ např. mořská řasa *Caulerpa taxifolia* změnila rozsáhlé oblasti středomořského pobřeží v monokultury *Caulerpa*; **hybridizace** s blízkce příbuznými původními druhy, např. kachnice kaštanová (*Oxyura jamaicensis*) a jelen sika (*Cervus nippon*), mohou v důsledku křížení a produkce hybridů ohrozit původní druhy lokálním vyhynutím; **přímá toxicita; schopnost přechovávat parazity a přenášet patogeny**, proti kterým původní druhy nemají vyvinuty účinné obranné mechanismy; **změna mutualismu**³⁰ – invazivní nepůvodní druhy mohou negativně ovlivňovat mutualistické vztahy, které existují v prostředí, do kterého pronikly; narušení procesu opylování v důsledku ohrožení místních druhů včel.

Vliv nepůvodních invazivních druhů na hospodářství. Invazivní druhy mohou snížit výnosy v zemědělství, lesnictví a rybníkářství. Je rovněž známo, že invazivní druhy snižují dostupnost vody a zhoršují jakost půdy. Invazivní rostliny, jako netýkavka žláznatá (*Impatiens glandulifera*), vytlačují původní rostliny, které mají důležitou schopnost vázat svými kořeny půdu, a mohou tak přispívat ke zvýšené erozi půdy.

Invazivní druhy mohou podhrabáváním nebo svými kořenovými systémy poškodit infrastrukturu. Kořenový systém pajasanu žláznatého (*Ailanthus altissima*) může poškozovat chodníky, archeologické památky nebo zdi. Invazivní druhy mohou dále ucpat vodní cesty, a ztížit tak dopravu. Nutrie říční (*Myocastor coypus*) a ondatra pižmová (*Ondatra zibethicus*), které byly dovezeny do Evropy z amerického kontinentu pro svoji srst, dnes zdomácněly po celé Evropě a způsobují významné škody na přehradách, v kanálech, zavlažovacích a protipovodňových systémech.

28 Světový svaz na ochranu přírody (IUCN) pravidelně aktualizuje Červený seznam vyhynulých a ohrožených druhů. V kategorii „vyhynulý“ je v současnosti uvedeno 129 ptačích druhů. Přinejmenším u 46 z nich je hlavním důvodem vyhynutí predace nepůvodními druhy.

29 Plesník, J. *Někdo to rád horké. Invazní nepůvodní druhy*. In Ochrana přírody č. 5 2011, s. 27.

30 „Mutualismem rozumíme takový vztah, v němž jedinci populací obou zúčastněných druhů rostou, přežívají a/nebo se rozmnožují lépe, než kdyby žili odděleně.“ Viz. Plesník, J. *Někdo to rád horké. Invazní nepůvodní druhy*. In Ochrana přírody č. 5/2011, s. 27.

Jedním z nejznámějších invazivních druhů je mlž slávička mnohotvárná (*Dreissena polymorpha*), který kromě svého významného ekologického účinku způsobuje značné problémy v průmyslu tím, že znečišťuje a ucpává sací potrubí na odčerpávání vody. Vodní kapradina (*Azolla spp.*) a borovice vejmutovka (*Pinus strobus*) znehodnotily význam některých krajín a vodních ploch pro rekreační účely a kulturní dědictví.

Vliv invazivních druhů na lidské zdraví. Invazivní druhy, jako bolševník velkolepý (*Heracleum mantegazzianum*) a ambrosie peřenolistá (*Ambrosia artemisiifolia*) způsobují lidem celou řadu zdravotních problémů, jako jsou alergie a kožní problémy. Asijský komár *Aedes albopictus*, který se stále častěji vyskytuje v Evropě, kam byl zavlečen obchodem s použitými pneumatikami, je přenašečem nejméně 22 arbovirů³¹ (vyvolávajících např. horečku dengue, chikunguny, epidemickou polyartritidu Ross River a západonilskou horečku). Je pravděpodobné, že v důsledku klimatických změn se bude šířit dále na sever.

2.6 Řešení problematiky nepůvodních druhů

Základem řešení problematiky nepůvodních druhů by vždy měla být prevence spočívající v přísné kontrole rostlinných a živočišných druhů introdukovaných přes státní hranice, letiště a přístavy. Preventivní opatření jsou v případě nepůvodních druhů v naprosté většině případů snazší a účinnější než odstraňování již rozšířených invazivních druhů. Snaha o odstranění introdukovaného druhu z určitého území je často vyhlášením časově a finančně náročné války s nejistým výsledkem. Pro případné eradikační akce je nutné detailně poznat biologii odstraňovaného druhu, aby se správně určilo, v jaké fázi životního cyklu a jakým způsobem se má zakročit. Správnou strategií lze zabránit, aby se utrácely peníze za akce, které ani nemohou být účinné. Nevýhodou eradikací je, že území musí být i po zásahu pravidelně kontrolováno a případné reinvadující populace invazivního druhu ničeny. Je totiž málo pravděpodobné, že by se podařilo z velkého území zcela odstranit druhy natolik, aby se anulovalo riziko návratu. Za další účinnou metodu považujeme biologickou kontrolu, která spočívá v cílené introdukci predátora z původního areálu invazivního druhu. Výhodou je, že bývá rychlá, přesně cílená a nenáročná. Nevýhodou však je, že

31 Viz. Plán strategie EU pro invazivní druhy, KOM (2008) 789 v konečném znění.

introdukovaný predátor může začít konzumovat původní druhy, především pokud jsou příbuzné invazivnímu. Každé úmyslné introdukci za účelem biokontroly invazivních druhů proto předchází roky trvající nákladné testování za účelem minimalizace rizika, že se biokontrolní druh sám stane škůdcem.

Úmluva o biologické rozmanitosti a v ní mezinárodně schválený třístupňový hierarchický přístup³² podporuje opatření založená na 1) prevenci, 2) rychlém zjištění a eradikaci a 3) kontrole a dlouhodobém omezení. Tento přístup se týká nových výskytů i kontroly zdomácnělých invazivních druhů. Je odrazem vědeckého a politického konsensu, že prevence je obecně z hospodářského hlediska mnohem efektivnější a pro životní prostředí mnohem vhodnější než následná opatření. Pokud však již došlo k zavlečení invazivních druhů, hospodářsky nejúčinnějšími způsoby, jak zabránit zdomácnění a dalšímu šíření jsou včasné zjištění a rychlá eradikace, spolu s včasným varováním a výměnou informací. Není-li eradikace možná, je potřeba provádět kontrolní a/nebo omezující opatření.

³² Úmluva o biologické rozmanitosti: Hlavní zásady pro prevenci, šíření a zmírňování vlivu nepůvodních invazivních druhů, které ohrožují ekosystémy, přírodní stanoviště nebo druhy, přiložené k rozhodnutí COP VI/23 (Haag, duben 2002).

3. Vybrané prameny mezinárodněprávní úpravy introdukcí nepůvodních druhů

Nepůvodní invazivní druhy, považované za jeden z hlavních důvodů úbytku biologické rozmanitosti, jsou stále častěji předmětem mezinárodní úpravy. To je zapříčiněno i jejich neustálým rozšiřováním a rychlostí, jakou k tomu dochází.

V otázce nepůvodních druhů a především při ochraně před invazivními druhy by měl být kladen důraz na spolupráci, mezinárodní i regionální, mezi státy, nevládními organizacemi i soukromým sektorem.

Díky dynamičnosti práva životního prostředí, které se neustále vyvíjí a mění v souvislosti s tím, jak se zdokonaluje technika, přenos informací, vědecký výzkum, není možné a ani praktické upravovat všechny otázky závaznou formou. Proto zejména v mezinárodním právu narůstá objem pramenů soft law, ve formách různých směrnic, doporučení či deklarácí. Sice tyto formy nejsou právně závazné, ale významným způsobem ovlivňují chování států. Z dokumentů soft law přijatých na světových konferencích o životním prostředí zmiňuje výslovně nepůvodní invazivní druhy pouze Implementační plán³³, ale některé obecně platné zásady lze nalézt i ve Stockholmské deklaraci³⁴ a Deklaraci z Ria³⁵.

Vzhledem k tomu, že na mezinárodní úrovni neexistuje právní předpis, který by komplexně upravoval problematiku nepůvodních druhů, ochranu před jejich

33 Johannesburgský Implementační plán (*Plan of Implementation*) je klíčovým dokumentem přijatým na světovém summitu o udržitelném rozvoji (*World Summit on Sustainable Development, WSSD*) v Johannesburgu v roce 2002. Problematiku nepůvodních druhů řeší v bodě 44 v rámci otázky biologické rozmanitosti. Biodiverzita hraje klíčovou úlohu v celkovém udržitelném rozvoji a vymýcení chudoby. V dnešní době však dochází k rychlé ztrátě biologické rozmanitosti. Jedním z 20 opatření, které by měly pomoci zvrátit současný stav je posílení národního, regionálního a mezinárodního úsilí o kontrolu invazivních nepůvodních druhů, které jsou jednou z hlavních příčin úbytku biologické rozmanitosti, a podpora rozvoje účinného pracovního programu pro invazivní druhy na všech úrovních.

34 Stockholmská deklarace je jedním ze tří dokumentů soft law přijatých na Konferenci OSN o lidském životním prostředí (*United Nations Conference on the Human Environment*), která se konala v roce 1972 ve Stockholmu.

35 Deklarace o životním prostředí a rozvoji (*Rio Declaration on Environment and Development*) byla přijata na mezinárodní konferenci o životním prostředí a rozvoji v Rio de Janeiru (*United Nations Conference on Environment and Development*) v roce 1992. Zmiňuje například zásady jako princip předběžné opatrnosti, zákaz poškozování životního prostředí cizích států, povinnost podávání informací, zásada spolupráce, zásada společné, ale rozdílné odpovědnosti za globální životní prostředí.

vlivem, je třeba dílčí právní úpravu hledat v úmluvách věnovaných otázkám, které s introdukcemi nepůvodních druhů souvisejí. Nejvýznamnější je Úmluva o biologické rozmanitosti, která se stala rámcem pro řešení problematiky nepůvodních invazivních druhů pro všechny zúčastněné státy. Rada Evropy vytvořila Pan-evropskou strategii biologické rozmanitosti a rozmanitosti krajiny.³⁶ Dále se jedná například o Protokol o ochraně životního prostředí Antarktidy ke Smlouvě o Antarktidě, Úmluvu OSN o mořském právu, Mezinárodní úmluvu o kontrole a řízení balastové vody a sedimentů z plavidel, Úmluvu o využívání mezinárodních vodních toků k neplavebním účelům, Mezinárodní úmluvu o ochraně rostlin, Úmluvu o ochraně stěhovavých druhů volně žijících živočichů, Úmluvu o ochraně evropské fauny a flóry a přírodních stanovišť, Cartagenský protokol o biologické bezpečnosti.³⁷ Problematika kontroly introdukcí nepůvodních druhů se taktéž vyskytuje ve většině regionálních úmluv z oblasti ochrany přírody, resp. regionálních moří.

V souvislosti s mezinárodní dopravou, která umožňuje šíření nepůvodních druhů, byly do boje zapojeny dvě mezinárodní organizace, Mezinárodní námořní organizace,³⁸ v jejímž rámci byla po dlouhém vyjednání přijata Mezinárodní úmluva o kontrole a řízení balastové vody a sedimentů z plavidel, a Mezinárodní organizace pro civilní letectví,³⁹ na jejíž půdě byly v roce 2008 přijaty Pokyny k prevenci před šířením nepůvodních invazivních druhů leteckou dopravou.⁴⁰

V roce 2005 byl vypracován dokument „*Posouzení ekosystémů na konci tisíciletí*“ (*Millenium Ecosystem Assessment*).⁴¹ Generální tajemník OSN Kofi Annan vyzval v roce 2000 ke zhodnocení důsledků změn ekosystémů na lidský blahobyt. Nepůvodní invazivní druhy v něm byly označeny jako jedno z pěti největších ohrožení biodiverzity a byly zde popsány dopady těchto druhů.

Dále se budu věnovat pouze vybraným úmluvám. Například Úmluvu o biologické rozmanitosti, Úmluvu OSN o mořském právu a Úmluvu o využívání

36 Viz. níže.

37 Vstoupil v platnost 11. března 2003 po ratifikaci padesátou zemí. Česká republika podepsala Protokol mezi prvními státy 24.5. 2000 a ratifikovala jej 8.10. 2001. V současné době má 160 smluvních stran.

38 *The International Maritime Organization*, IMO.

39 *International Civil Aviation Organization*, ICAO.

40 *The Guidelines for Preventing the Transport and Introduction of Invasive Alien Species*.

41 Více na <http://www.millenniumassessment.org>.

mezinárodních vodních toků k neplavebním účelům jsem vybrala pro jejich globální charakter. Madridský protokol zmiňuji pro jeho specifičnost a nejpřísnější úpravu. Mezinárodní úmluva o kontrole a řízení balastové vody a sedimentů z plavidel představuje regulaci jednoho z nejvýznamnějších zdrojů introdukcí. Bernské úmluvě se věnuji pro její postavení nejvýznamnější evropské regionální úmluvy.

3.1 Právní úprava introdukcí nepůvodních druhů na globální úrovni

3.1.1 Úmluva OSN o mořském právu⁴²

„Ústava pro oceány“ představuje obecný právní rámec pro světové oceány a moře. Zabývá se nejrůznějšími aktivitami v oceánech. Mimo jiné řeší i zachování přírodního bohatství. Úmluva zdůrazňuje spojitost problémů, které se týkají oceánů, a potřebu řešit je na globální úrovni.

Stejně jako otázka biodiverzity (tento pojem se v úmluvě vůbec neobjevuje, ale můžeme vycházet z pojmu ochrana mořského prostředí a ekosystémů), tak i problematika nepůvodních druhů, je v úmluvě řešena jen okrajově. Příčinou je její vznik v 70. letech a stav znalostí a potřeb té doby. „*Státy mají povinnost chránit a uchovávat mořské prostředí.*“⁴³ Hlavním principem problematiky nepůvodních druhů je prevence. V části XII v rámci ochrany a uchování mořského prostředí se státy v rámci článku 196 zavazují, že učiní veškerá opatření, aby zabránily, snížily a kontrolovaly znečištění mořského prostředí. Znečištění může být způsobeno jednak použitím technologií nebo úmyslným či náhodným zanesením cizorodých nebo nových druhů do určitých částí mořského prostředí, které by mohlo přivodit jeho podstatnou a škodlivou změnu. Cizorodé ani nové druhy nejsou v úmluvě definovány, proto do nových můžeme zařadit i geneticky modifikované organismy.

UNCLOS je rámcovou úmluvou, která stanoví jen základní pravidla a umožňuje na základě spolupráce přijetí úmluv regionálního charakteru. „*Ačkoliv*

⁴² *United Nations Convention on the Law of the Sea*, UNCLOS. V platnost vstoupila až 16. listopadu 1994 po přijetí Dohody o provádění části XI Úmluvy OSN o mořském právu. Pro Českou republiku platná od 21.6. 1996. Má 161 smluvních stran.

⁴³ Čl. 192 UNCLOS.

*primárním cílem těchto úmluv je boj proti znečišťování moří, většina z nich obsahuje i obecná ustanovení, jejichž cílem je ochrana živých mořských zdrojů, příp. jiných součástí regionálního mořského ekosystému.*⁴⁴ Regionální úmluvy byly přijaty ve 14⁴⁵ z 18 oblastí světa a ve více než třetině z nich doplněny protokoly⁴⁶ specificky věnovanými ochraně fauny a flóry, resp. biodiverzity, v nichž se státy zavazují předcházet introdukcím nepůvodních druhů.

3.1.2 Úmluva o biologické rozmanitosti⁴⁷

Úmluva o biologické rozmanitosti patří k nejvýznamnějším mezinárodním úmluvám v oblasti životního prostředí. *„Posláním úmluvy je rozvoj národních strategií ochrany a udržitelného využití biologické rozmanitosti.*⁴⁸

*„Pojem „biologická rozmanitost“ nebo též „biodiverzita“ vyjadřuje různorodost, pestrost a odlišnost forem života oproti stejnosti a chudosti (homogenitě) prostředí.*⁴⁹ Článek 2 CBD definuje biologickou rozmanitost jako *„variabilitu všech žijících organismů včetně, mezi jiným, suchozemských, mořských a jiných vodních ekosystémů a ekologických komplexů, jejichž jsou součástí; zahrnuje diverzitu v rámci druhů, mezi druhy i diverzitu ekosystémů.“*

Ochranou biodiverzity se podle CBD rozumí *„ochrana rostlinných a živočišných druhů a jejich populací a jejich přirozených stanovišť v rámci ekosystémů a konečně ochrana genetických zdrojů.*⁵⁰ Invazivní druhy představují

44 Žákovská, K. *Ochrana mořské biodiverzity v mezinárodním právu*. 1. vyd. Praha : Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2010, s. 85.

45 Regionální úmluvy byly přijaty pro oblast Antarktidy, Baltského moře, Černého moře, jihovýchodního Pacifiku, jižního Pacifiku, širší Karibské oblasti, Kaspického moře, Kuvajtu, Rudého moře a Adenského zálivu, severovýchodního Atlantiku, severovýchodního Pacifiku, Středozevního moře, východoafrické oblasti, západní a střední Afriky.

46 Barcelonský protokol (Středozevní moře), Kingstonský protokol (širší Karibská oblast), Madridský protokol (Antarktida), Nairobský protokol (východoafrická oblast), Paipský protokol (jihovýchodní Pacifik), Sofijský protokol (Černé moře).

47 *Convention on Biological Diversity*, CBD. Podepsána na Konferenci OSN o životním prostředí v Rio de Janeiru v roce 1992. V platnost vstoupila 29. prosince 1993, pro Českou republiku 3. března 1994. Dnes má 193 smluvních stran. Mezinárodní den biodiverzity (*International Day for Biological Diversity*, IDB) je slaven 22. května. Více na <http://www.cbd.int/>

48 Dostupné na: http://www.enwiwiki.cz/wiki/%C3%9Amluva_o_biologick%C3%A9_rozmanitosti

49 Stejskal, V. *Právní prostředky ochrany biologické rozmanitosti*. In. České právo životního prostředí. č. 1/2011. s. 6.

50 Stejskal, V. *Úvod do právní úpravy ochrany přírody a péče o biologickou rozmanitost*. s. 163.

jednu z nejvýznamnějších příčin ohrožení biologické diverzity.⁵¹

V rámci ochrany in situ ve svém článku 8 upravuje CBD ochranu před cizími druhy, přesněji řečeno před nepůvodními invazivními druhy, které ohrožují ekosystémy, přírodní stanoviště nebo druhy původní. Každá smluvní strana úmluvy zabráni zavádění invazivních nepůvodních druhů, bude je kontrolovat či je dokonce vyhubí.⁵²

Důležitým krokem bylo stanovení hlavních zásad v boji proti nepůvodním invazivním druhům, k čemuž došlo v rámci Haagské konference stran v roce 2002.⁵³ Z těchto zásad se velmi často čerpá a vychází při vytváření politik a strategií řešení problematiky nepůvodních invazivních druhů. Největším přínosem je stanovení „třístupňového hierarchického přístupu“, jenž se týká nových výskytů a kontroly zdomácnělých invazivních druhů, který je nejefektivnějším a nejúčinnějším řešením problematiky invazivních druhů.⁵⁴

Dále se úmluva dotýká i otázky geneticky modifikovaných organismů (dále GMO), které řadíme pod nepůvodní druhy. Státy vytvoří či budou udržovat prostředky pro případné zvládnutí rizik se zaváděním a využíváním GMO, které by mohly mít nepříznivé dopady na lidské zdraví a udržitelné využívání biodiverzity.⁵⁵

Již v preambuli CBD v jejím 9. článku je zmíněn princip předběžné opatrnosti.⁵⁶ V případě hrozby významného snížení nebo ztráty biodiverzity, například díky invazi nepůvodních invazivních druhů, nesmí být odloženo řešení tohoto problému jen díky nedostatku vědecky podložených informací. Je potřeba jednat dříve než bude pozdě, ne čekat na vědecké důkazy, které bez jakýchkoli pochybností potvrdí příčinnou souvislost.

51 Vedle mimo jiné degradace a ničení přírodních stanovišť, znečišťování ekosystémů, nadměrnému využívání fauny a flóry.

52 Čl. 8 písm. (h).

53 Úmluva o biologické rozmanitosti: Hlavní zásady pro prevenci, šíření a zmírňování vlivů cizích invazivních druhů, které ohrožují ekosystémy, přírodní stanoviště nebo druhy, přiložené k rozhodnutí VI/23 (Haag, duben 2002).

54 Připomeňme, že se jedná o následující tři stupně: 1) prevence, 2) rychlé zjištění a eradikace a 3) kontrola a dlouhodobé omezení.

55 Čl. 8 písm. (g).

56 *Precautionary principle, princip de précaution.*

Vymezení pojmů jako nepůvodní druh, invazivní nepůvodní druh, introdukce, úmyslná a neúmyslná introdukce či etablování v CBD nenalezneme. K tomu došlo až v roce 2002 na 6. zasedání smluvních stran přílohou k již výše zmíněnému rozhodnutí COP CBD VI/23 „*Cizí druhy ohrožující ekosystémy, stanoviště a druhy.*”^{57,58} Přijato bylo 15 stěžejních bodů osnovy řešení problematiky, mj. princip předběžné opatrnosti, nutnost prevence, výzkumu a monitoringu, požadavek vzdělání a osvětové činnosti, kooperace jednotlivých institucí a v neposlední řadě i nutnost kontroly invazivních druhů. Rozhodnutí vybízí strany úmluvy, jiné vlády a relevantní organizace, aby si stanovily jako prioritu rozvoj strategií pro nepůvodní invazivní druhy, akční plány na národních a regionálních úrovních a aby podpořily implementaci řídicích pravidel (15 stěžejních bodů osnovy).

Problematikou nepůvodních invazivních druhů se zabývalo i 10. zasedání smluvních stran, které se konalo v říjnu 2010 v japonském městě Nagoya. K závěrům konference patří přijetí nového globálního Strategického plánu Úmluvy na období 2010 - 2020,⁵⁹ do kterého byly zahrnuty i „*Cíle pro biologickou rozmanitost z Aishi*“ (*Aichi Biodiversity Targets*),⁶⁰ jež by smluvní strany měly splnit do roku 2020. Přijatých pět strategických cílů (1. Zabývat se základními příčinami úbytku biologické rozmanitosti širším začleněním biodiverzity v rámci státní správy a společnosti; 2. snížit negativní vliv na biologickou rozmanitost a podporovat udržitelné využívání; 3 zlepšit stav biologické rozmanitosti ochranou ekosystémů, druhů a genetické rozmanitosti; 4. zvýšit pro všechny výhody z biologické rozmanitosti a ekosystémových služeb; 5. zlepšit implementaci prostřednictvím aktivní účasti plánování, znalostního managementu a budování kapacit.) zahrnuje 20 hlavních úkolů. Vlády jednotlivých zemí by měly uvedené cíle začlenit do svých národních strategií do dvou let. Tyto cíle obsahují závazek, že do roku 2020 budou všechny nepůvodní invazivní druhy a jejich cesty šíření identifikovány a seřazeny podle stupně důležitosti. Smluvní strany sníží na polovinu, nebo pokud je to možné zcela zastaví, ničení přírodních stanovišť, včetně lesů. Ochrany by se mělo dočkat 17% (dnes je chráněno přibližně 12,5%⁶¹) souše (včetně vnitrozemských vod) a 10%

57 *Alien species that threaten ecosystems, habitats or species.*

58 Dostupné z: <http://www.cbd.int/decision/cop/?id=7197>.

59 COP 10 Decision X/2, CBD.

60 Dostupné na <http://www.cbd.int/sp/targets/>.

61 Dostupné na: <http://ekolist.cz/cz/zelena-domacnost/zpravy-zd/dohoda-o-biodiverzite-do-roku-2020-chranme-17-procent-souse-a-desetinu-oceanu>.

mořských (ze současného 1%⁶²) a pobřežních oblastí, obnovy pak alespoň 15% poškozených ekosystémů. Zvláštní úsilí by mělo být věnováno snížení tlaku vyvíjeného člověkem na korálové útesy. Státy sníží znečišťování prostředí, aby nepoškodzovalo fungování ekosystémů a biodiverzitu. Zabrání vyhubení nebo vyhynutí známých ohrožených druhů. Nejproblematictější invazivní druhy budou pod kontrolou a budou eradikovány, a budou zavedena opatření ohledně způsobů jejich šíření, aby se zamezilo jejich introdukci a usazování. Významným úspěchem bylo přijetí samostatného rozhodnutí pojednávajícího o nepůvodních invazivních druzích.⁶³ Rozhodnutí vyzdvihuje důležitost spolupráce mezi jednotlivými regiony v oblasti invazivních druhů, zvláště pak při posilování odolnosti ekosystémů vůči vlivům globálního oteplování. Uznává nepůvodní invazivní druhy jako hrozbu pro biologickou rozmanitost a vyzývá k prosazování principu předběžné opatrnosti při jejich introdukci, usazování a šíření. Princip předběžné opatrnosti by měl být brán v úvahu především v oblasti zemědělství a produkci biomasy, obzvláště při produkci výrobních surovin pro biopaliva.

Přestože je Strategický plán z Nagoye nezávazný, je třeba jej považovat za pozitivní výsledek, neboť přes velké množství delegátů zastupujících 180 států a Evropskou unii, se zúčastněné strany dohodly na prioritách pro ochranu biologické rozmanitosti.

Příští zasedání smluvních stran CBD se uskuteční v roce 2012 v Indii.

3.1.3 Úmluva o využívání mezinárodních vodních toků k neplavebním účelům⁶⁴

Úmluva představuje rámcovou úpravu ochrany mezinárodních vodních toků a měla by být podkladem pro uzavírání dvou- a vícestranných smluv a sama zůstat subsidiárním pramenem. Poskytuje rámec zásad a pravidel, které mohou být použity a upraveny podle charakteristik jednotlivých mezinárodních vodních toků.

⁶² *Ibid.*

⁶³ COP 10 Decision X/38, CBD.

⁶⁴ *United Nations Convention on the Law of the Non-navigational Uses of International Watercourses*. Přijata 21.5. 1997 v New Yorku. Ještě nevstoupila v platnost, protože zatím byla k 28.2. 2011 ratifikována jen 22 státy místo požadovaných 35. Informace dostupné na:

http://internationalwaterlaw.org/documents/intldocs/watercourse_conv.html.

Ochranou biodiverzity se zabývá článek 22 úmluvy. Stanovuje požadavek, aby státy přijaly veškerá nezbytná opatření, která zabrání vysazování cizích nebo nových druhů do mezinárodních vodních toků, které mohou mít škodlivé účinky na ekosystém vodních toků a vést k významnému poškození ostatních vodních toků.

3.1.4 Úmluva o mezinárodním obchodu s ohroženými druhy volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin⁶⁵

Úmluva CITES je jednou z nejvýznamnějších dohod na ochranu biodiverzity. Zabývá se ohroženými druhy, jejich ochranou proti vyhubení v přírodě díky nadměrnému využívání pro komerční účely. Úmluvou je regulován především obchod s jedinci ohrožených druhů získaných z volné přírody, kontrolován je však i obchod s živočichy odchovanými v zajetí nebo člověkem vypěstovanými druhy rostlin, které jsou v přírodě ohroženy. Jejím účelem je postavit mezinárodní obchod⁶⁶ s ohroženými volně žijícími živočichy a planě rostoucími rostlinami pod společnou kontrolu všech zemí světa, aby se zamezilo jejich vyhynutí nebo vyhubení. Předmětem ochrany je v současné době více než 5 000 druhů živočichů a 28 000 druhů rostlin,⁶⁷ které jsou zařazeny do jednoho ze tří druhových seznamů podle stupně svého ohrožení s následným rozdílným stupněm právní ochrany. Úmluva CITES vytvořila celosvětovou síť, která pomocí povolení („*CITES permits*“) kontroluje obchod s ohroženými volně žijícími živočichy a planě rostoucími rostlinami.

Samotná úmluva neobsahuje specifické ustanovení ohledně nepůvodních invazivních druhů. Obchodované druhy jsou ale většinou ve státě dovozu druhy nepůvodní. Cílem CITES je ochrana těchto druhů, nikoliv ekosystémů státu dovozu před jejich možnými negativními vlivy. Podle článku XIV. mohou strany přijmout předpisy omezující nebo zakazující obchod, získávání v držbu nebo přepravování druhů nezařazených v přílohách. Evropská unie tohoto ustanovení využila v Nařízení

65 *Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora*, CITES, Washingtonská úmluva, podepsána ve Washingtonu 3.3. 1973, účinnosti nabyla 1.7. 1975, 175 smluvních stran včetně všech 27 členských států EU, ČR je smluvní stranou od 1.1.1993 (od 28.5. 1992 jako býv. ČSFR).

66 Článek I písm. c) obchodem rozumí „vývoz, reexport, dovoz a introdukci z moře.“

67 Dostupné na: http://www.mzp.cz/cz/umluva_o_mezinarodnim_obchodu.

Rady č. 338/97, o ochraně druhů volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin regulováním obchodu s nimi (nařízení CITES). Podle článku 4 odst. 6 písm. d) může Komise „vyhlásit pro dovoz do Společenství všeobecná omezení nebo omezení týkající se určitých zemí původu, která platí pro živé exempláře druhů, u nichž bylo zjištěno, že jejich zavedení do přírodního prostředí Společenství představuje ekologické ohrožení volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin ve Společenství původních.“ Na základě tohoto nařízení byl zakázán dovoz a obchod čtyř v Evropské unii nepůvodních druhů, které představují ekologickou hrozbu⁶⁸.

3.1.5 Úmluva o mokřadech majících mezinárodní význam zvláště jako biotopy vodního ptactva⁶⁹

Ramsarská úmluva je jednou z nejvýznamnějších mezinárodních úmluv, která se zabývá ochranou přírody. Zároveň se jedná o jedinou úmluvu, která chrání určitý typ biotopu – veškeré druhy mokřadů. Cílem je ochránit hospodářské, kulturní, vědecké a rekreační hodnoty mokřadů, jejichž ztráta by byla nenahraditelná. Na sedmé konferenci smluvních stran byla v roce 1999 přijata rezoluce zaměřená na nepůvodní invazivní druhy,⁷⁰ které jsou v ní označeny jako významná hrozba pro mokřady a vodní ptactvo na ně vázané. Zdůrazněna je potřeba prevence a včasné intervence, které jsou považovány za nejúčinnější a ekonomicky nejvýhodnější prostředky. Rezoluce obsahuje též závazek do budoucna začlenit prvky ochrany před nepůvodními invazivními druhy do plánované péče o mokřady. Zároveň vyzývá členské státy, aby vytvořily seznamy nepůvodních invazivních druhů ohrožujících tyto ekosystémy.

68 Nařízením Evropské unie 828/2011 byl zakázán dovoz želvy nádherné (*Trachemys scripta elegans*), skokana volského (*Rana catesbeiana*), želvy ozdobné (*Chrysemys picta*), kachnice kaštanové (*Oxyura jamaicensis*).

69 *Convention on Wetlands of International Importance Especially as Waterfowl Habitats*, Ramsarská úmluva, podepsána 2.2. 1971, platnost od 21.12. 1975, Česká republika je smluvní stranou od 1.1. 1993 (ČSR od roku 1990). Více informací na www.ramsar.org.

70 Rezoluce VII.14.: Invazivní druhy a mokřady. Dostupné na http://www.ramsar.org/cda/en/ramsar-documents-resol-resolution-vii-14/main/ramsar/1-31-107%5E20830_4000_0.

3.2 Právní úprava introdukcí nepůvodních druhů na regionální úrovni

3.2.1 Protokol o ochraně životního prostředí Antarktidy ke Smlouvě

o Antarktidě⁷¹

Madridský protokol úpravou ochrany životního prostředí a ekosystémů Antarktidy doplňuje Smlouvu o Antarktidě. Je součástí tzv. antarktického smluvního systému, komplexu opatření regulujícího vztahy mezi státy v oblasti Antarktidy. Článek 1 definuje „systém Smlouvy o Antarktidě“ jako Smlouvu o Antarktidě (*Antarctic Treaty*, Washington 1959), opatření učiněná podle této smlouvy, její přidružené zvláštní mezinárodní instrumenty, jež nabyly platnosti, a opatření učiněná podle těchto instrumentů. Konkrétně se jedná zejména o Úmluvu o ochraně antarktických ploutvonožců (*Convention for the Conservation of Antarctic Seals*, CCAS, Londýn 1972), Úmluvu o ochraně antarktických mořských živých zdrojů (*Convention on the Conservation of Antarctic Marine Living Resources*, CCAMLR, Canberra 1980), Úmluvu o úpravě činností týkajících se nerostných zdrojů Antarktidy (*Convention on the Regulation of Antarctic Mineral Resource Activities*, CRAMRA, Wellington 1988)⁷² a Madridský protokol. Na základě Smlouvy o Antarktidě byly zmrazeny veškeré územní nároky a Antarktida se stala mezinárodním prostorem.

Díky specifickému postavení Antarktidy, kterou protokol ve svém článku 2 prohlašuje za přírodní rezervaci zasvěcenou míru a vědě, se jedná o nejprísnejší úpravu v mezinárodním právu. Strany jsou povinny dodržovat zásady vyjmenované v čl. 3 při své činnosti v oblasti Smlouvy o Antarktidě. Smluvní státy se zavázaly k všestranné ochraně životního prostředí.⁷³ Příloha II (ochrana antarktické fauny a flóry) tohoto protokolu vyslovuje téměř absolutní zákaz vnášení nepůvodních živočichů a rostlin na pevninu, ledovcové šelfy či do vod v oblasti Antarktidy. Výjimku z absolutního zákazu mají vyjmenované živé organismy (domácí rostliny, laboratorní zvířata a rostliny, viry, bakterie, kvasinky a houby), ale mohou být

71 *Protocol on Environmental Protection to the Antarctic Treaty*. Přijat 4.10. 1991 v Madridu, též nazýván jako Madridský protokol. V platnost vstoupil 14.1. 1998. Pro Českou republiku je platný od 25.8. 2004. K 15.3. 2011 měl protokol 30 smluvních stran.

72 Nebyla ratifikována žádným státem, nevstoupila tedy v platnost.

73 Taktéž článek 2 Madridského protokolu.

dovezeny pouze v souladu s povolením, které bylo vydáno na základě článku 4 odstavce 1 této přílohy. Při jeho vydání se určí taková opatření, aby se zabránilo úniku dovezených organismů a jejich styku s původní faunou a flórou. Stanoví se druh a počet, a je-li to možné, věk a pohlaví introdukovaných organismů. Dovezené rostliny a zvířata musí být před vypršením platnosti povolení odvezena nebo odstraněna spálením či jiným, stejně účinným způsobem, aby neohrozily původní faunu a flóru. Všechny ostatní nepůvodní organismy, včetně potomstva, budou odvezeny či zlikvidovány, pokud nebude zjištěno, že nevytváří žádné nebezpečí pro původní faunu a flóru. Přísná pravidla platí i pro dovoz drůbeže nebo jiných ptáků, aby se zabránilo zavlečení mikroorganismů, např. virů, bakterií, parazitů, kvasinek, hub. Jedná se například o zákaz dovozu živé drůbeže nebo živých ptáků, před zabalením pro dovoz se vykuchaná drůbež prohlédne za účelem zjištění nemocí, nepotřebovaná drůbež musí být odvezena nebo odstraněna spálením.⁷⁴ „*Jedním z narůstajících zdrojů ohrožení Antarktidy je turismus, často odůvodňovaný právě vědeckými důvody – jeho dopady jsou zatím minimální, se strmě rostoucí křivkou počtu návštěvníků však také strmě roste pravděpodobnost šíření patogenních a jiných nepůvodních organismů, proto bude nezbytné zpřesnění režimu i pro tyto aktivity.*“⁷⁵

3.2.2 Úmluva o ochraně evropské fauny a flóry a přírodních stanovišť⁷⁶

Bernská úmluva představuje mnohostrannou mezinárodní úmluvu přijatou Radou Evropy. Členskými státy jsou kromě převažujících evropských států i čtyři neevropské země severní (Tunisko, Maroko) či západní (Burkina Faso, Senegal) Afriky.

Cílem této úmluvy je chránit planě rostoucí rostliny (Příloha I) a volně žijící živočichy (Příloha II) a jejich přírodní stanoviště, především ty druhy, poddruhy a lokality, jejichž ochrana vyžaduje spolupráci několika států, a podpora takovéto spolupráce. Zvláštní pozornost by měla být věnována ohroženým a zranitelným druhům, včetně těch stěhovavých, kde je to důležité pro jejich zachování. Smluvní

⁷⁴ Viz. Dodatek C přílohy II.

⁷⁵ Zicha, J. *Právní problematika ochrany biodiverzity*. In České právo životního prostředí č. 1/2011, s. 66.

⁷⁶ *Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats*. Sjednána 19.9. 1979 v Bernu, v platnost vstoupila 1.6. 1982, Bernská úmluva. Česká republika ji ratifikovala 1.6. 1998, text vyhlášen ve Sbírce mezinárodních smluv pod č. 107/2001. K 30.9. 2006 měla 45 smluvních stran.

strany se zavázaly přísně kontrolovat vysazování druhů, které nejsou v daném místě původní, a prosazovat při ochraně spolupráci mezi státy (článek 11, 2. b)).

Smluvní strany se zavázaly přijmout taková opatření, aby se populace planě rostoucích rostlin a volně žijících živočichů udržely na úrovni nebo přizpůsobily stavu, které odpovídají ekologickým, vědeckým a kulturním požadavkům a též přihlížejí k požadavkům hospodářství a rekreace a k potřebám poddruhů, odrůd nebo forem místně ohrožených (článek 2). Tohoto cíle strany dosáhnou, splní-li tři hlavní okruhy požadavků, které Bernská úmluva zmiňuje v následujícím článku. Smluvní strany podniknou opatření k prosazení své celostátní politiky ochrany planě rostoucích rostlin a volně žijících živočichů a přírodních stanovišť (zvláštní pozornost věnují ohroženým a zranitelným druhům – zejména druhům endemickým) v souladu s úmluvou. V rámci politiky plánování a rozvoje a v opatřeních proti znečišťování přihlídnou k ochraně těchto druhů. Budou též podporovat vzdělání a šíření informací o potřebě zachování druhů a stanovišť.

Na základě Bernské úmluvy vznikla **soustava Smaragd** (*Emerald Network*). Jde o soustavu oblastí zvláštního zájmu pro ochranu přírody.⁷⁷ Ustanovení těchto lokalit proběhlo v rámci Evropské unie podle Směrnice č. 92/43/EHS, o ochraně přírodních stanovišť, volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin a podle Směrnice č. 2009/147/ES, o ochraně volně žijících ptáků.⁷⁸ Pro členské státy Evropské unie jsou lokality soustavy Smaragd totožné s lokalitami soustavy Natura 2000.

Stálý výbor Bernské úmluvy se problematikou nepůvodních druhů zabýval ke konci 90. let. Doporučení č. 57 z 5. prosince 1997⁷⁹ rozvíjí článek 11 2.b).⁸⁰ Týká se základních definic, problematiky a škodlivosti nepůvodních invazivních druhů. Doporučení č. 77 z 3. prosince 1999⁸¹ ve své příloze obsahuje příklady invazivních druhů, které se ukázaly být hrozbou pro biologickou rozmanitost a které by měly být eradikovány (např. norek americký a nutrie říční).

77 *Areas of Special Conservation Interest - ASCI, Zones d'intérêt spécial pour la conservation – ZISC.*
78 Srov. Stejskal, V. *Úvod do právní úpravy ochrany přírody a péče o biologickou rozmanitost.* s. 121.

79 Dostupné na http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/nature/WCD/Rec1997_en.asp.

80 „Při provádění ustanovení této úmluvy se smluvní strany zavazují přísně kontrolovat vysazování druhů, které nejsou v daném místě původní.“

81 http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/nature/WCD/Rec1999_en.asp.

V pořadí již 7. zasedání skupiny expertů Bernské úmluvy pro invazivní nepůvodní druhy se uskutečnilo 22. - 24. května 2007 v Reykjavíku. V chorvatském Brijuni se konalo 8. zasedání této odborné skupiny v roce 2009. Poslední 9. zasedání se odehrálo v roce 2011 na Maltě v St. Julians. Další zasedání se uskuteční v roce 2013. Deváté zasedání se soustředilo na několik nových způsobů chování k nepůvodním invazivním druhům a činnostem jako je lov, zoologické, botanické zahrady a akvária. Skupina expertů přezkoumávala provádění Evropské strategie pro nepůvodní invazivní druhy a Kodex chování myslivosti a nepůvodní invazivní druhy (*the Code of Conduct on Hunting and Invasive Alien Species*). Na setkání došlo k výměně zkušeností z úspěšných i neúspěšných operací při kontrole nepůvodních invazivních druhů v Evropě a Středomoří.

Evropská strategie proti invazivním nepůvodním druhům⁸²

Jedná se o komplexní dokument zabývající se problematikou nepůvodních invazivních druhů na evropském kontinentě, který navazuje na mezinárodní strategie a dohody. Byla připravena v rámci Bernské úmluvy a v roce 2003 Stálým výborem schválena. Nepůvodní invazivní druhy jsou uznány za globální problém, jenž je možné řešit pomocí posílené spolupráce na mezinárodní i regionální úrovni. Zabývá se stavem a směrem jejich vývoje v Evropě a následky jejich rozšíření. Určuje priority a nejdůležitější akce pro vlády a ochranářské společnosti, prosazuje rozvoj a realizaci koordinačních opatření a kooperačního úsilí po celé Evropě, aby se předešlo nebo se minimalizoval nepříznivý vliv nepůvodních invazivních druhů, navrhuje opatření potřebná k „uzdravení“ druhů a přírodních stanovišť postižených právě těmito druhy.

Evropská strategie proti invazivním nepůvodním druhům je koncepčním nástrojem, vytváří potřebný rámec pro budoucí právní úpravu. Na jejím základě a dokumentech připravených Úmluvou o biologické rozmanitosti a Světovým programem pro invazivní druhy (*Global Invasive Species Programme, GISP*) dochází v jednotlivých státech k přijímání národních strategií, které jsou zaměřené na prevenci, regulaci a odstraňování nepůvodních invazivních druhů z ekosystémů.

⁸² *European Strategy on Invasive Alien Species*, 2003.

V České republice byla otázka nepůvodních invazivních druhů zařazena jako samostatné téma do Národní strategie biologické rozmanitosti.⁸³

Evropská strategie zdůrazňuje potřebu spolupráce na mezinárodní, regionální, lokální úrovni a v hraničních oblastech. Cílem je minimalizovat dopad vlivu invazivních druhů na biodiverzitu, ekonomiku a lidské zdraví pomocí nástrojů, jako jsou posílení spolupráce, zlepšení informovanosti veřejnosti, prevence a rychlé jednání při výskytu těchto druhů.

Stávající evropskou úpravu nepůvodních invazivních druhů najdeme v Plánu strategie EU pro invazivní druhy⁸⁴ z roku 2008 a v Technické podpoře ke strategii EU pro invazivní druhy (*Technical Support to EU Strategy on Invasive Alien Species*) z roku 2009.

Cílem strategie je podpořit rozvoj a implementaci koordinačních opatření a kooperačních snah po celé Evropě pro prevenci nebo minimalizaci nepříznivých vlivů invazivních nepůvodních druhů na evropskou biodiverzitu, ekonomiku, lidské zdraví i blahobyt. Strategie vychází z opatření přijatých v rámci Úmluvy o biologické rozmanitosti a především z Hlavních zásad pro prevenci, šíření a zmírňování vlivů cizích invazivních druhů, které ohrožují ekosystémy, přírodní stanoviště nebo druhy.⁸⁵ Evropské státy již přijaly opatření vůči nepůvodním invazivním druhům, ale přesto ještě zaostávají za některými vyspělými státy (např. Austrálie, Nový Zéland). Strategie uvádí hlavní problémy v oblasti invazivních druhů v Evropě (jako například nedostatek informovanosti, zastaralá a nevhodná legislativa, neexistence prioritních cílů, nedostatečné vědecké informace, nízké veřejné povědomí, slabá komunikace...) a za cíl si klade jejich odstranění.

Kromě tříступňového hierarchického přístupu, který je založen na 1. prevenci, 2. rychlém zjištění a eradikaci, 3. kontrole a dlouhodobém omezení, navrhuje přijmout opatření k obnově druhů, přírodních stanovišť a ekosystémů, které byly

83 Srov. Plesník, J. *Invazivní nepůvodní druhy versus Evropa*. Cit. 15.3. 2011. Dostupné z [www: http://chm.nature.cz/network/fo1594031/fo1767088/IAS_versus_Evropa_bezPopisku_obr.pdf](http://chm.nature.cz/network/fo1594031/fo1767088/IAS_versus_Evropa_bezPopisku_obr.pdf).

84 Sdělení Komise Radě, Evropskému parlamentu, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů: Plán strategie EU pro invazivní druhy. In KOM (2008). 2008, 789.

85 Úmluva o biologické rozmanitosti: Hlavní zásady pro prevenci, šíření a zmírňování vlivů cizích invazivních druhů, které ohrožují ekosystémy, přírodní stanoviště nebo druhy, přiložené k rozhodnutí VI/23 (Haag, duben 2002).

poškozeny právě nepůvodními invazivními druhy.

Strategie se věnuje osmi problematickým okruhům (1. budování informovanosti a podpory; 2. sběr, správa a sdílení informací; 3. upevnění národní politiky, právního a institucionálního rámce; 4. regionální spolupráce a zodpovědnost; 5. prevence; 6. včasné odhalení a rychlá odpověď; 7. zmírnění vlivu; 8. obnova), u nichž jsou stanoveny dílčí cíle a klíčové aktivity, kterými by měly být naplněny.

Pro řešení problému invazivních nepůvodních druhů je nutné zajištění výzkumu a monitoringu pro vyhodnocení největších nedostatků a zefektivnění opatření; zvýšení informovanosti veřejnosti; vzdělávání osob odpovědných za pohraniční kontrolu a karanténní opatření; vytvoření národních databází; sběr, zpracování a bezproblémové sdílení informací přes národní databáze; začlenění principu předběžné opatrnosti, „třístupňového hierarchického přístupu“ a ekosystémový přístup do strategií a legislativních opatření; upevnění národních politik a ujasnění právního a institucionálního rámce; zmírnění vlivu, likvidace, kontroly a omezování invazivních nepůvodních druhů; obnovování původních stanovišť, aby byla omezena reintrodukce nepůvodních druhů (viz. Příloha 1).

Strategie navrhuje společný přístup pro prevenci introdukcí invazivních druhů, která je nejefektivnější a ekonomicky nejvýhodnější. Důležitým prvkem je přeshraniční spolupráce při řešení preventivních opatření a využití již stávajících opatření z jiných oblastí (jako jsou ochrana zdraví rostlin nebo živočichů). Největší důraz klade na opatření, která se týkají vodních ekosystémů, protože v těchto ekosystémech je detekce i eradikace nepůvodních invazivních druhů velice obtížná.

Velmi obtížnou otázkou je otázka právní odpovědnosti v souvislosti s introdukcemi nepůvodních druhů. Nemůžeme použít běžné přístupy k přiřítání odpovědnosti, protože mezi introdukcí a škodou je dlouhá časová prodleva a nedostatek vědecké jistoty o příčinné souvislosti. Je těžké určit odpovědné subjekty, neboť jich je příliš mnoho a část introdukcí proběhla v souladu s dřívějšími normami. Strategie nabádá k vypracování širší odpovědnosti a přenesení nákladů na monitoring, prevenci a případné vymýcení invazivních druhů na subjekty přičiňující se na introdukci. Počítá především s ekonomickými nástroji (jako jsou daně a povinné

pojištění), které by byly určeny všem subjektům, u kterých existuje riziko, že svou činností způsobí škody introdukcí nepůvodních invazivních druhů. V rámci národní legislativy podporuje přijetí trestních nebo administrativních sankcí za nelegální introdukci, přepravu, nebo držení těchto druhů.

Strategie ze své působnosti výslovně vyjímá geneticky modifikované organismy. Je především určená státům Rady Evropy, ale obrací se i na nestátní subjekty zapojené do ochrany přírody a lidského zdraví.

Zvláštní kapitola je věnována historickým introdukcím, které měly velký význam pro evropské hospodářství. Tyto druhy na evropském kontinentě našly své místo na polích, ve „stájích“ i ve volné přírodě, kde přeměnily své okolní ekosystémy. Strategie doporučuje zachovat tyto druhy tam, kde obnova původního ekosystému již není možná a kde jejich zachování nebude ohrožením pro původní společenstva. Prioritní je, aby lidské a finanční zdroje byly koncentrovány na eradikaci nedávných introdukcí nepůvodních invazivních druhů.

Strategie v souvislosti s prevencí pojednává o záměrné a nezáměrné introdukci nepůvodních druhů. Obě musí spadat pod přísnou kontrolu a být podrobeny systému vyhodnocování rizik, která jsou s nimi spojená. Záměrná introdukce má být podrobena povolovacímu procesu a má být ustanoven systém, který by analyzoval rizika spojená s introdukcí jednotlivých druhů. Na základě analýzy rizik mají být druhy zařazeny do seznamů podle stupně své nebezpečnosti. Aby se zamezilo neoprávněným a diskriminujícím překážkám na trhu, měly by být tyto postupy jednotné a v souladu s právem Evropské unie i s právem mezinárodním. Nezáměrná introdukce má být omezena prevencí u zdroje introdukcí. Do této oblasti spadají pohraniční kontroly a karanténní opatření na hranicích, aby se již při importu přes hranice zabránilo vniknutí nepůvodních invazivních druhů na území státu. Za zdroj introdukcí strategie považuje i jednotlivé sektory lidské činnosti, které představují významné riziko. Mezi ně patří především lesnictví, zemědělství, zahradnictví, akvakultura, myslivost a mnoho dalších oblastí. Aktivita v těchto oblastech, u kterých hrozí nebezpečí rizik, by měly projít analýzou posouzení vlivů rizik.

3.2.3 Úmluva o ochraně Alp⁸⁶

Alpská konvence je rámcovou úmluvou k zajištění ochrany Alp, k jejímuž provedení jsou přijímány protokoly.⁸⁷ Je zaměřena jen na určitou část evropské přírody. Významný je její protokol O ochraně přírody a krajiny, jehož cílem je zavést mezinárodní pravidla pro zajištění ochrany, správy a obnovy alpské přírody a krajiny. Dále pak zajištění trvalého fungování ekosystémů, zachování krajinných prvků, volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin. Mimo jiné zde nalezneme závazek států, že zajistí, aby nedocházelo k introdukci nepůvodních druhů.⁸⁸

3.3 Právní úprava specifického přenosu nepůvodních druhů

Vedle nadměrného využívání živých mořských zdrojů, znečištění mořského prostředí a fyzického ničení mořských stanovišť řadíme introdukci nepůvodních druhů mezi nejzávažnější hrozby pro mořskou biodiverzitu. Jde o tzv. biologické „znečištění“, které může negativně ovlivnit mořské ekosystémy. Až na výjimky dochází k těmto introdukcím neúmyslně. Náprava formou uvedení do původního stavu je prakticky nemožná, proto je základem ochrany prevence a předběžná opatrnost. Introdukce nepůvodních druhů je nejčastěji důsledkem námořní přepravy zboží, kdy je mořská voda využívána jako zátěž (tzv. balast) při plavbě bez nákladu, a dále pak únikem z umělých chovů.

Problém škodlivých vodních organismů v balastové vodě byl na půdě Mezinárodní námořní organizace (*International Maritime Organization, IMO*) poprvé řešen v roce 1988. Od té doby se Výbor pro ochranu mořského prostředí (*Marine Environment Protection Committee, MEPC*) a technické subkomise touto otázkou zabývají. Nejvýznamnějším výstupem jejich činnosti byla příprava návrhu specifické úmluvy.

86 *Convention on the Protection of the Alps, Alpen Konvention*, Alpská úmluva, přijata 7. listopadu 1991 v Salcburku, vstoupila v platnost 6. března 1995, ČR není smluvní stranou. Více informací na www.alpenkonvention.org.

87 Doposud bylo přijato 10 protokolů – Územní plánování a udržitelný rozvoj; Ochrana přírody a krajiny; Zemědělství v horských oblastech; Horské lesy; Cestovní ruch; Energie; Ochrana půdy; Doprava; Urovnávání sporů; Dodržování Alské úmluvy Monackým knížectvím.

88 Čl. 17 Protokolu „Ochrana přírody a krajiny“.

3.3.1 Mezinárodní úmluva o kontrole a řízení balastové vody a sedimentů z plavidel⁸⁹

Cílem úmluvy je předcházet, minimalizovat a v konečném důsledku zcela eliminovat vnášení škodlivých vodních organismů a patogenů do mořského prostředí prostřednictvím regulace a kontroly nakládání s balastovou vodou a sedimenty.

Všechna plavidla musí mít Plán řízení balastové vody a sedimentů (*Ballast Water and Sediments Management Plan*) a Záznamník o nakládání s balastovou vodou (*Ballast Water Record Book*), ve kterém uvádí všechny informace o čerpání a vypouštění balastové vody.

Samotné články úmluvy stanoví pouze obecné povinnosti, konkrétní požadavky jsou upraveny v příloze a jsou velmi technického rázu.

Strany mají právo přijmout přísnější opatření v souladu s mezinárodním právem, pokud jde o prevenci, snížení či eliminaci vnášení škodlivých organismů a patogenů do mořského prostředí. Zároveň by měly zajistit, aby postupy řízení balastové vody nezpůsobily větší škody na životním prostředí, lidském zdraví, majetku nebo zdrojích, než kterým předcházejí.

Dodržování úmluvy s sebou přináší zvýšení provozních nákladů plavidel. Můžeme tedy očekávat, že prosazení řízení balastové vody do praxe bude dlouhodobou záležitostí. I to může být důvod, proč úmluva zatím nebyla ratifikována požadovanými 30 státy.

⁸⁹ *International Convention for the Control and Management of Ship's Ballast Water and Sediments*, BWB Přijata 13.2. 2004 v Londýně na konferenci IMO (International Maritime Organization, Mezinárodní námořní organizace). Dosud nevstoupila v platnost (k 30.3. 2011 ji ratifikovalo 27 států reprezentujících 25,32% světové lodní retonáže).

Více informací na <http://www.imo.org/About/Conventions/StatusOfConventions>.

3.4 Úmluvy věnované určitým skupinám živých organismů

3.4.1 Mezinárodní úmluva o ochraně rostlin⁹⁰

Tato mezinárodní dohoda se týká zdraví rostlin. Jejím cílem je ochrana pěstovaných i divoce rostoucích rostlin obranou proti zavlékání a rozšiřování škodlivých organismů. Prostředkem k dosažení cíle je tvorba a implementace mezinárodních standardů ISPM,⁹¹ výměna informací a zkušeností mezi smluvními stranami, spolupráce s regionálními a mezinárodními organizacemi, opatření proti šíření škodlivých organismů v rámci mezinárodního obchodu i cestování. Ohledně problematiky nepůvodních druhů obsahuje úmluva především požadavek prevence a dohledu, aby nedošlo k šíření škůdců.⁹²

Na základě této úmluvy vznikla v roce 1951 Evropská organizace pro ochranu rostlin⁹³ (*European and Mediterranean Plant Protection Organization*), která má dnes 50 členů nejen z Evropy. Jejím cílem je například ochrana rostlin a rozvoj mezinárodní strategie proti zavlékání a rozšiřování škodlivých organismů. Harmonizuje společné postupy, opatření a metody cílené k ochraně rostlin. V rámci EPPO jsou uspořádány různé pracovní skupiny a EPPO Panely, kterých se účastní experti z celého regionu. V roce 2002 EPPO ustanovila EPPO Panel Invazivních nepůvodních druhů (*EPPO Panel on Invasive Alien Species*).⁹⁴ Schází se dvakrát ročně a jeho cílem je například poskytovat informace o invazivních nepůvodních druzích (zejména rostlin) v rámci regionu; doporučovat opatření k zabránění jejich introdukce a rozšíření; doporučovat opatření k eradikaci již introdukovaných. Jedním z úspěchů panelu je vytvoření EPPO Seznamu invazivních rostlin (*EPPO List of Invasive Alien Plants*).⁹⁵ EPPO doporučuje zemím, které jsou ohroženy 34 druhy uvedenými v tomto seznamu, aby zvážily přijetí opatření k zabránění jejich introdukci a rozšiřování.

90 *International Plant Protection Convention*, IPPC. Byla podepsána 18.4. 1951, v platnost vstoupila v dubnu 1952, k dnešnímu datu má 177 smluvních stran.

91 *International Standards for Phytosanitary Measures* – Mezinárodní standardy pro fytosanitární opatření.

92 Čl. 7 IPPC.

93 <http://www.eppo.org/>.

94 http://www.eppo.org/INVASIVE_PLANTS/ias_activities.htm.

95 http://www.eppo.org/INVASIVE_PLANTS/ias_plants.htm.

Návaznost na tuto úmluvu má Dohoda o uplatňování sanitárních a fyto-sanitárních opatřeních (jedna z přičleněných dohod Světové obchodní organizace).⁹⁶ Pod její rámec spadají omezení dovozu modifikovaných živých organismů, včetně karantén, zkoušek a dalších požadavků, které přijímají státy pro ochranu zdraví lidí, zvířat a rostlin.

3.4.2 Úmluva o ochraně stěhovavých druhů volně žijících živočichů⁹⁷

Státy v Úmluvě o ochraně stěhovavých druhů volně žijících živočichů uznaly, že volně žijící živočichové jsou nenahraditelnou součástí přírodního systému Země, a zavázaly se chránit stěhovavé druhy, aby se nestaly ohroženými či dokonce vyhubenými nebo vyhynulými. Cílem Bonnské úmluvy, sjednané v rámci UNEP,⁹⁸ je ochrana ohrožených migrujících živočichů a to v celém areálu jejich rozšíření a především na tahových cestách. Úmluva obsahuje dvě přílohy. Příloha I uvádí seznam stěhovavých druhů, které jsou ohroženy, a Příloha II těch, jejichž záchovný status je nepříznivý. Státy se zavázaly k přísné kontrole vnášení nepůvodních invazivních druhů, kontrole a odstraňování druhů již vnesených, aby v co nejširším možném rozsahu bylo možné zabránit, regulovat a zmenšovat činitele, které ohrožují, a nejspíše i budou, ohrožené stěhovavé druhy.⁹⁹ Přísná kontrola introdukcí nepůvodních druhů, resp. druhů již vnesených, které jsou škodlivé stěhovavému druhu, se má praktikovat i při ochraně a obnově stanovišť významných pro udržení příznivého záchovného statusu.¹⁰⁰

3.4.3 Dohoda o ochraně africko-euroasijských stěhovavých vodních ptáků¹⁰¹

Dohoda o ochraně africko-euroasijských stěhovavých vodních ptáků je příkladem dohody uzavřené v rámci Bonnské úmluvy pro určitou skupinu

⁹⁶ SPS Dohoda. *Agreement on the application of sanitary a phytosanitary measures.*

⁹⁷ *Convention on the Conservation of Migratory Species of Wild Animals*, CMS. Přijata v Bonnu 23.6. 1979, v platnost vstoupila 1.11. 1983. Česká republika je smluvní stranou od 1.5. 1994. Bonnská úmluva.

⁹⁸ *United Nations Environment Programme* – Program OSN pro životní prostředí.

⁹⁹ Viz. čl. 3 odst. 4 písm.c.

¹⁰⁰ Srov. čl. 2 odst.1.

¹⁰¹ *African-Eurasian Migratory Waterbird Agreement* – AEWA, podepsána v Haagu 16.6. 1995. V platnost vstoupila 1.11. 1999.

stěhovavých druhů živočichů.

Potřeba zastavit pokles stěhovavých druhů vodních ptáků a úbytek jejich stanovišť vedl strany dohody, aby se zavázaly k ochraně stěhovavých vodních ptáků se zvláštní pozorností věnovanou ohroženým druhům a druhům, jejichž zachovný status je nepříznivý.¹⁰² Za tím účelem se zavazují bránit záměrnému vysazování nepůvodních druhů vodních ptáků do životního prostředí a podniknout veškerá opatření, aby zabránily neúmyslnému vypuštění takových druhů, pokud by taková introdukce nebo vypuštění byly na újmu zachovného statusu planě rostoucích rostlin a volně žijících živočichů. Pokud však již k vysazení nepůvodních druhů vodních ptáků došlo, strany jsou povinny podniknout veškerá vhodná opatření, aby těmto druhům zabránily stát se potenciální hrozbou pro druhy původní. Součástí této dohody je Akční plán, který specifikuje opatření, která mají strany podniknout ve vztahu k prioritním druhům a problémům. Pokud to strany budou považovat za nezbytné, přijmou vhodná preventivní opatření, aby se zamezilo náhodnému úniku nepůvodním druhům ptáků, kteří jsou drženi v zajetí.¹⁰³ Pokud byly nepůvodní druhy nebo jejich kříženci vysazeni, jsou strany povinny provést v přiměřené a vhodné míře opatření (včetně lovu), aby zajistily, že tyto druhy nebudou nebezpečím pro ohrožené stěhovavé druhy.¹⁰⁴ Strany se též zavázaly, že provedou opatření, která odstraní nebo alespoň zmírní ohrožení ze strany nepůvodních suchozemských predátorů pro hnízdící stěhovavé vodní ptáky na ostrovech a ostrůvcích.¹⁰⁵

3.5 Shrnutí kapitoly

Nepůvodní invazivní druhy jsou považovány za jeden z hlavních faktorů úbytku biologické rozmanitosti, proto se jim na mezinárodní úrovni věnuje velká pozornost. Je to potřebné, protože jejich šíření nabývá stále větší intenzity. Právní předpis, který by komplexně upravoval problematiku nepůvodních druhů na mezinárodní úrovni zatím chybí. Jelikož se jedná o průřezové téma, je upraveno v mezinárodních úmluvách s rozdílným předmětem ochrany. Základem řešení je spolupráce pro vytváření společných strategií a politik pro boj proti nepůvodním invazivním druhům.

102 Srov. čl. 2 odst. 1 AEWA.

103 Srov. čl. 3 odst. 2 písm.g AEWA.

104 Srov. 2.5.3. Přílohy 3 AEWA – Akční plán.

105 Srov. 4.3.10. Přílohy 3 AEWA – Akční plán.

4. Právní úprava introdukcí nepůvodních druhů v Evropské unii

Právo životního prostředí Evropské unie má velký vliv na legislativu členských i kandidátských zemí. Mezi nejdůležitější prameny patří Smlouva o Evropské unii (SEU), Smlouva o fungování Evropské unie (SFEU), směrnice, nařízení a mezinárodní úmluvy včetně jejich protokolů, ke kterým Evropská unie přistoupila.

Právní úprava nepůvodních invazivních druhů se vyvíjela spolu s úpravou ochrany biologické rozmanitosti.

Již v preambuli SEU se státy zavázaly k ochraně životního prostředí¹⁰⁶ při dodržování zásady trvale udržitelného rozvoje.¹⁰⁷

Smlouva o fungování Evropské unie řadí oblast životního prostředí do sdílené pravomoci Unie a členských států. V čl. 11 stanoví, že požadavky na ochranu životního prostředí musí být zahrnuty do vymezení a provádění politik a činností Unie, zejména s ohledem na podporu udržitelného rozvoje. Celá hlava XX. je věnována životnímu prostředí. Vyjmenovává cíle a zásady, na kterých je politika EU v oblasti životního prostředí postavena. Jedná se o zásady obezřetnosti, prevence, odvrácení ohrožení životního prostředí především u zdroje a „znečišťovatel platí“.

Invazivní druhy představují rychle narůstající hrozbu pro biologickou rozmanitost,¹⁰⁸ s nepřehlédnutelnými dopady v zemědělství, při výrobě potravin i v oblasti lidského zdraví. Evropská unie v současné době vynakládá nemalé prostředky v boji proti nepůvodním invazivním druhům a při odstraňování škod, které

106 Státy jsou odhodlány „podporovat hospodářský a sociální rozvoj svých národů s ohledem na zásadu udržitelného rozvoje a v rámci dotvoření vnitřního trhu a posilování soudržnosti a ochrany životního prostředí a provádět politiku, která bude zajišťovat, že rozvoj hospodářské integrace bude provázen rozvojem ostatních oblastí.“

107 Čl. 3 odst. 3 SEU: „Unie vytváří vnitřní trh. Usiluje o udržitelný rozvoj Evropy, založený na vyváženém hospodářském růstu a na cenové stabilitě, vysoce konkurenceschopném sociálně tržním hospodářství směřujícím k plné zaměstnanosti a společenskému pokroku a na vysokém stupni ochrany a zlepšování kvality životního prostředí. Podporuje vědecký a technický pokrok.“

108 Celkem 65 ze 75 nejohroženějších evropských druhů zapsaných na Červené listině Světového svazu ochránců přírody je ohroženo nepůvodními invazivními druhy. Viz. *Invazivní nepůvodní druhy*, Fact sheet, Evropská komise, Květen 2009, CS.

způsobily. Škody způsobené invazivními druhy a náklady na nezbytná kontrolní opatření dosahují každý rok přibližně 12 miliard eur,¹⁰⁹ ale tento odhad je nejspíše podhodnocený, protože mnoho zemí tyto náklady začíná teprve zjišťovat. „*Přitom už nyní činí náklady na zabraňování šíření, regulaci a odstraňování invazivních druhů v EU 40-100 milionů euro ročně.*“¹¹⁰

Změna stanovišť, změna klimatu, neúnosné využívání zdrojů, znečištění a invazivní druhy, to jsou hlavní faktory, které přímo ovlivňují biologickou rozmanitost.¹¹¹ K řešení prvních čtyř faktorů má Evropská unie nástroje, chybí „pouze“ komplexní řešení pro oblast invazivních druhů.

Problémem je rozdílné chápání pojmu invazivní nepůvodní druh jednotlivými členskými státy Evropské unie. Výsledkem je, že postup při nakládání s invazivními nepůvodními druhy nedostatečně koordinují, navíc chybí mechanismus včas varující před možným zavlečením, vysazením nebo rozšířením nepůvodních „vetřelců“. Samotné označování jednotlivých druhů za nepůvodní invazivní druhy v členských státech může činit problém, neboť jeden druh může být na území jednoho členského státu původní a v jiném může být druhem nepůvodním a potenciálně invazivním. „*Evropská unie by tedy měla přihlížet k biogeografickému výskytu druhů, který nerespektuje politické ani administrativní hranice.*“¹¹²

„*Nezbytnost koordinovaného postupu při řešení problematiky invazivních druhů byla vyslovena na nejvyšších úrovních. Rada ve složení pro životní prostředí,¹¹³ Evropský parlament,¹¹⁴ Výbor regionů¹¹⁵ a Evropský hospodářský a sociální výbor¹¹⁶ zdůraznily potřebu strategie Evropské unie pro invazivní druhy, účinného systému pro*

109 Srov. *Plán strategie EU pro invazivní druhy*, KOM(2008) 789 v konečném znění.

110 Plesník, J. *Někdo to rád horké. Invazní nepůvodní druhy*. In *Ochrana přírody* č. 5 2011, s. 26.

111 Viz. *Posouzení ekosystémů na konci tisíciletí*, 2005, Millenium Ecosystem Assessment, <http://www.maweb.org>.

112 Bašný, V. *Právní úprava invazivních nepůvodních druhů v Evropské unii*. Praha, 2011. Studentská vědecká odborná činnost. s. 6.

113 Závěry Rady (životní prostředí), 3. března 2008, odstavec 13.

114 Zpráva o zastavení ztráty biologické rozmanitosti do roku 2010, Výbor pro životní prostředí, veřejné zdraví a bezpečnost potravin, Evropský parlament, 28.3. 2007.

115 Stanovisko výboru regionů ze dne 6.12. 2006 ke sdělení Komise: „*Zastavení ztráty biologické rozmanitosti do roku 2010 – a v dalších letech*“, KOM (2006) 216 v konečném znění.

116 Stanovisko EHSV ze dne 15.2. 2007 ke sdělení Komise: *Zastavení ztráty biologické rozmanitosti do roku 2010 – a v dalších letech* (KOM(2006) 216 v konečném znění), NAT/334 - CESE 205/2007 fin DE/Ho/hn.

včasné varování a účinných postupů řešení na úrovni Evropské unie.“¹¹⁷ To vše s cílem zásadně omezit vliv invazivních nepůvodních druhů na biologickou rozmanitost v Evropské unii.

Evropská komise v sekci životního prostředí a Evropská agentura pro životní prostředí, to jsou dvě instituce, které se v rámci ochrany biologické rozmanitosti věnují nepůvodním druhům a mají nejvýznamnější pozici mezi evropskými orgány.

Evropská agentura pro životní prostředí (*European Environmental Agency, EEA*)¹¹⁸ je jednou z agentur EU. Jejím posláním je shromažďovat a zprostředkovávat kvalitní a nezávislé informace o životním prostředí pro všechny, kteří se zabývají vypracováním, přijímáním, prováděním a hodnocením politiky na ochranu životního prostředí, i pro veřejnost. Nařízením byla zřízena i Evropská informační a pozorovací síť pro životní prostředí (síť Eionet).

Evropská komise společně s Evropskou agenturou pro životní prostředí vyvinuly a v červnu 2010 představily dva nové nástroje pro boj proti ztrátě biodiverzity. Informační systém BISE (*The Biodiversity Information System for Europe*)¹¹⁹ a „Základní srovnávací ukazatele pro biologickou rozmanitost.“¹²⁰ Webový portál BISE shromažďuje informace týkající se přírody a biologické rozmanitosti. Obsahuje informace o politice EU, právních předpisech v ochraně přírody, údaje o probíhajících výzkumech, materiály o stavu životního prostředí a ekosystémů v EU a o hrozbách, kterým jsou vystaveny. „Základní srovnávací ukazatele pro biologickou rozmanitost“ poskytují širší přehled o současném stavu biodiverzity. Díky nim bude možné sledovat pokrok dosažený v úsilí o zastavení úbytku biologické rozmanitosti a též určit vývojové trendy. Nepůvodní invazivní druhy jsou považovány za jednu ze čtyř hrozeb pro biodiverzitu, pro vodní, lesní ekosystémy a mokřady.

117 *Plán strategie EU pro invazivní druhy*, KOM (2008) 789 v konečném znění.

118 <http://www.eea.europa.eu/>, zřízena nařízením (EHS) č. 1210/90.

119 <http://biodiversity.europa.eu/info>

120 <http://www.eea.europa.eu/publications/eu-2010-biodiversity-baseline/>

4.1 Koncepční nástroje

4.1.1 Zpráva z Malahide¹²¹

Dokument vzniklý na konferenci „*Biodiverzita a Evropská unie – podpořit život, podpořit živobytí*“, která se uskutečnila v irském Malahide ve dnech 25. - 27.5. 2004 a jež se pokusila formulovat prioritní cíle v péči o biologickou rozmanitost v rámci Evropské unie. Zpráva obsahuje výčet konkrétních cílů v oblasti boje s invazivními druhy (rozvoj národních strategií pro invazivní druhy, zavedení včasného varovného systému, financování výzkumných aktivit, spolupráce na kontrolních opatřeních, ratifikace Mezinárodní úmluvy o kontrole a řízení balastové vody a sedimentů z plavidel, rozvoj opatření pro prevenci a kontrolu invazivních nepůvodních druhů a nepůvodních genotypů), jejichž realizace by měla napomoci snížení poklesu evropské i globální biodiverzity. Jsou však natolik odvážné, že jejich splnění není možné, pokud budou členské státy Evropské unie k péči o biodiverzitu přistupovat stejným způsobem jako dosud (business as usual).¹²² Důraz je kladen na důsledné naplňování směrnice o ptácích a směrnice o stanovištích, na jejichž základě se vytváří soustava chráněných území NATURA 2000.

4.1.2 Plán strategie EU pro invazivní druhy¹²³

Plán strategie EU pro invazivní druhy je významný dokument zabývající se problémy nepůvodních invazivních druhů a možnými přístupy k jejich řešení, který má sloužit jako vodítko pro vytvoření strategie Evropské unie. Vznikl na základě „*Akčního plánu EU pro biologickou rozmanitost do roku 2010 a na další léta*“, kde mezi deseti prioritními cíly je uvedena potřeba vytvoření komplexní strategie k omezení a kontrole nepůvodních invazivních druhů.

Plán vychází ze strategií a principů, které byly v této problematice přijaty především na mezinárodní úrovni. Přebírá v Úmluvě o biologické rozmanitosti

121 *Message from Malahide. European Commission: EU Biodiversity Policy Development – Malahide Conference 2004*, http://ec.europa.eu/environment/nature/biodiversity/policy/policy_dev_en.htm.

122 Srov. Plesník, J. *Biologická rozmanitost a EU: zpráva z Malahide*. In Zpravodaj Ministerstva životního prostředí 8/9 2004, s. 20.

123 Sdělení Evropské komise KOM (2008) 789 v konečném znění.

zakotvený třístupňový hierarchický přístup založený na prevenci, rychlém zjištění a eradikaci a kontrole a dlouhodobém omezování nepůvodních invazivních druhů. V souvislosti s prevencí bylo označeno šest hlavních způsobů šíření invazivních druhů: vypuštění, únik, kontaminující látka, černý pasažér, koridor a spontánní šíření. Invazivní druhy se většinou šíří přímo či nepřímo obchodem. Pro zabránění či alespoň omezení tohoto šíření by bylo potřeba podle Plánu posílit kontroly a inspekce na hranicích společně s postupy posouzení s cílem rozhodnout o vhodnosti dovozu nových komodit. O takových postupech je potřeba vyměňovat informace mezi vnitrostátními, regionálními a mezinárodními subjekty, které se zabývají kontrolou invazivních druhů. Plán též vyzývá k ratifikaci a provádění Mezinárodní úmluvy o kontrole a řízení balastové vody a sedimentů z plavidel, která dosud nevstoupila v platnost pro nedostatečný počet ratifikací, jež by pomohla při prevenci přenášení organismů na trupech lodí či v balastové vodě.

Plán přináší několik možných způsobů, jak reagovat na danou problematiku. Jedná se o udržení současného stavu beze změn, maximalizaci využívání stávajících právních nástrojů spolu s nepovinnými opatřeními, úpravu stávajících právních předpisů a vytvoření jednotného právního nástroje EU. V současnosti probíhají diskuze, jaké řešení je nejvhodnější, odstranilo by právní nejistotu a mezery, sjednotilo by postupy za účelem lepší koordinace mezi státy, ale zároveň by zachovalo únosnou hranici správních a přímých nákladů. Varianty byly předloženy k odborné diskuzi, aby bylo možné vypracovat ucelenou strategii.

Pro řešení problematiky je důležitá informovanost a angažovanost veřejnosti. Pro včasné zjištění, rychlou eradikaci, kontrolu a omezování invazivních druhů Plán doporučuje vytvořit jednotný systém monitorování a kontroly, pro rozsáhlejší oblasti má za vhodné vytvoření koordinačních eradikačních programů. Otázkou pro budoucí strategii je možnost finančních nástrojů EU a posouzení možnosti zapojení soukromého sektoru, včetně pojišťovnictví.

4.1.3 Strategie EU v oblasti biologické rozmanitosti do roku 2020¹²⁴

Evropská komise zveřejnila 3. května 2011 sdělení, ve kterém představuje novou strategii EU pro oblast biologické rozmanitosti do roku 2020. Cílem této strategie je zvrátit trend ubývání biodiverzity a urychlit přechod Evropské unie k ekonomice efektivní z hlediska využívání přírodních zdrojů a tzv. „zelené ekonomice.“¹²⁵

Biologická rozmanitost čelí světově i v Evropské unii velkému tlaku. Tempo, jakým jednotlivé druhy vymírají, je znepokojující.¹²⁶ Úbytek biologické rozmanitosti představuje nevyčísitelnou ztrátu. Dochází ke škodám na přírodních systémech, na nichž je naše společnost i hospodářství závislé.

Evropská unie přišla s novým pojetím řešení ztráty biologické rozmanitosti. To předchozí bylo příliš široké a málo efektivní, nepodařilo se zabránit dalším ztrátám. Nový přístup k zachování biodiverzity má za cíl snížit do roku 2020 tempo, jakým druhy vymírají, obnovit co nejvíce přirozených ekosystémů v EU a podílet se na odvrácení celosvětové hrozby, jakou zánik biologické rozmanitosti představuje.

Strategie obsahuje celkem šest prioritních cílů (zintenzivnit ochranu a obnovu druhů a přírodních stanovišť; zachovat a obnovit ekosystémy a jejich služby; zvýšit příspěvek zemědělství a lesnictví k udržení a posílení biologické rozmanitosti; zajistit udržitelné využívání rybolovných zdrojů; bojovat proti nepůvodním invazivním druhům; zvýšit úsilí EU o odvrácení úbytku biologické rozmanitosti ve světě) a dvacet konkrétních opatření, jejichž naplnění by mělo pomoci dosažení hlavního cíle EU přijatého na jednání Evropské Rady ve dnech 25. - 26. března 2010 – zastavit úbytek biologické rozmanitosti a degradaci ekosystémových služeb v EU do roku 2020, v maximálním proveditelném rozsahu je obnovit a současně zvýšit příspěvek EU k odvrácení úbytku biologické rozmanitosti v celosvětovém měřítku.

124 KOM (2011) 244 v konečném znění. „*Naše životní pojistka, náš přírodní kapitál: strategie EU v oblasti ochrany biologické rozmanitosti do roku 2020*“.

125 „*Takový hospodářský model, který vytváří pracovní místa a hodnoty, ale současně bere ohledy na životní prostředí, má tedy přispívat jak životnímu prostředí, tak ekonomickému růstu.*“ Zaznělo v rozhovoru „*Jednou z cest z krize se má stát, zelená ekonomika*“ s Ladislavem Mikou, dostupné na http://zpravy.rozhlas.cz/zpravy/domaciekonomika/_zprava/642129.

126 Tempo vymírání druhů je krajně vysoké – 100 až 1000krát rychlejší, než jak by to mu bylo, pokud by druhy vymíraly přirozenou cestou. Pouze 17 % druhů a přírodních stanovišť není ohroženo a v dobrém stavu je jen 11 % ekosystémů, které jsou pod ochranou EU.

Pátým cílem je boj proti nepůvodním invazivním druhům. I přesto, že problémy, které způsobují, jsou společně mnoha členskými státy, neexistuje žádná komplexní politika EU, která by se jimi zabývala. Výjimkou jsou právní předpisy týkající se akvakultury. Do roku 2020 mají být identifikovány nepůvodní invazivní druhy a cesty jejich šíření a stanoveny priority v této oblasti, prioritní druhy mají být pod kontrolou nebo být eradikovány a pod kontrolou budou i cesty jejich šíření, aby se zabránilo introdukci a zdomácnění nových nepůvodních invazivních druhů. Komise v rámci tohoto obecného cíle stanovila dva dílčí: zesílení režimů EU v rostlinolékařské a veterinární oblasti (do roku 2020 Komise začlení doplňkové otázky ochrany biologické rozmanitosti do fyto-sanitárních a veterinárních režimů) a vytvoření cíleného nástroje proti nepůvodním invazivním druhům (aby tak Komise zaplnila vypracováním legislativního nástroje do roku 2012 dosavadní mezeru ve strategiích, tento nástroj by se měl věnovat nevyřešeným problémům spojeným mimo jiné se způsobem šíření nepůvodních invazivních druhů, jejich včasným rozpoznáním a reakcí na ně, jakož i s jejich kontrolou a nakládáním s nimi).

Pro dosažení cílů v oblasti biologické rozmanitosti je nezbytné zapojení širokého spektra subjektů. Proto Komise vytvořila Platformu pro podnikání a biologickou rozmanitost,¹²⁷ bude pokračovat ve spolupráci s dalšími partnery a podporovat práci na hodnocení biologické rozmanitosti a ekosystémových služeb v rozvojových zemích, podporovat aktivní účast občanské společnosti, zlepšení spolupráce, součinnosti a stanovení společných priorit mezi úmluvami zabývajícími se biologickou rozmanitostí.

Komise a členské státy budou spolupracovat s nejvzdálenějšími regiony a zámořskými zeměmi a územími, kde žije více endemických druhů než na celém evropském kontinentu, a to prostřednictvím iniciativy BEST (*Biodiversity and Ecosystem Services in Territories of European Overseas*, Biologická rozmanitost a ekosystémové služby v zámořských územích EU), která podporuje ochranu biodiverzity a její udržitelné využívání.

127 Jejím cílem je zvýšit povědomí o problematice biologické rozmanitosti a zapojení podniků do její ochrany. Sdružuje podniky z šesti různých odvětví (zemědělství, potravinářství, těžební průmysl, lesnictví, finanční sektor, turistika), aby si mohly vzájemně vyměňovat zkušenosti a osvědčené postupy. Více na http://ec.europa.eu/environment/biodiversity/business/index_en.html.

Komise a členské státy budou usilovat o lepší využití a distribuci stávajících finančních zdrojů pro ochranu biologické rozmanitosti; racionalizaci dostupných zdrojů a co nejlepší využití společných přínosů různých finančních zdrojů, včetně finančních prostředků pro zemědělství a rozvoj venkova, rybolov, regionální politiku a změnu klimatu; diverzifikaci a navýšení různých zdrojů financování.

Strategie se bude projednávat v Evropském parlamentu a Radě EU. Oba tyto orgány ji musí schválit. Na počátku roku 2014 bude strategie předmětem střednědobého přezkumu, aby bylo možné zohlednit její výsledky při přípravě páté Národní zprávy za EU, jak to vyžaduje CBD.

Tato strategie má cíl zachovat a podpořit přírodní bohatství a spravovat jej udržitelným způsobem tak, aby nám příroda i nadále poskytovala vše potřebné. Ztrátu biologické rozmanitosti a ekosystémových služeb není žádný stát schopen řešit sám. V rámci společného úsilí na úrovni EU mají vlády jednotlivých zemí lepší možnosti koordinovat opatření, která tento obecný problém řeší.

4.1.4 Koncepční nástroje pro veterinární oblast

S problematikou nepůvodních druhů dále úzce souvisí oblast veterinární, tedy oblast chorob zvířat a veterinární péče. Přestože v jejím rámci nejsou nepůvodní invazivní druhy přímo upraveny, mohou se na ně vztahovat, pokud jsou nepůvodní druhy přenašeči, patogeny nebo škůdci. V členských státech jsou používány kontrolní a inspekční postupy, stejně jako postupy posuzování platné pro celou Evropu. Evropská unie v rámci „*Strategie EU v oblasti ochrany zvířat*“¹²⁸ zahájila přípravu harmonizovaného rámce Evropské unie ohledně kritérií pro sdílení nákladů na opatření pro snížení rizika ohrožení zdraví zvířat na zanedbatelnou úroveň a vytvořila úspěšný systém včasného varování, pomocí Notifikačního systému nemocí zvířat (*Animal Disease Notification system*) a Veterinárního pohotovostního týmu (*EU Veterinary Emergency Team*). Pravidla vyžadují včasné oznámení opatření v oblasti veřejného zdraví, které členské státy přijaly nebo zamýšlejí přijmout, dojde-li např.

128 Sdělení Komise Evropskému parlamentu, Radě, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů ze dne 19. září 2007 o nové strategii Evropské unie v oblasti zdraví zvířat (2007–2013) podle zásady „Prevence je lepší než léčba“ (KOM(2007) 539 v konečném znění).

k nové epidemiologické situaci nebo ohrožení zdraví v důsledku výskytu invazivních druhů. Principy (zásada opatrnosti, prevence, sdílení nákladů, přínosů a odpovědnosti) obsažené v těchto opatřeních by měly být zohledněny i v budoucí strategii proti nepůvodním invazivním druhům.¹²⁹

4.2 Závazné nástroje

4.2.1 Směrnice č. 92/43/EHS, o ochraně přírodních stanovišť, volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin¹³⁰

Cílem této směrnice je přispět k uchování biologické rozmanitosti díky ochraně přírodních stanovišť a volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin na území členských států Evropské unie.

Ohledně nepůvodních druhů je zde opět v popředí povinnost prevence. Článek 22 b) stanovuje povinnost členských států zajistit, aby při záměrném vysazení jakéhokoli druhu do volné přírody, který není na jejich území původní, nedošlo k poškození přírodních stanovišť v jejich přirozeném areálu rozšíření nebo původních volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin. Pokud to považují za nezbytné, takové vysazení členské státy zakážou. Podle článku 6 této směrnice musí státy přijmout vhodná opatření, aby v oblastech zvláštní ochrany vyloučily poškozování přírodních stanovišť a vyrušování druhů, pro které jsou tato území určena. Tedy i opatření, aby se zabránilo aktivitám, jež by mohly představovat riziko introdukce, úniku nebo vypuštění nepůvodních invazivních druhů.

4.2.2 Směrnice č. 2009/147/ES, o ochraně volně žijících ptáků¹³¹

Směrnice o ptácích se zabývá ochranou všech druhů ptáků, jejich vajec, hnízd a stanovišť, které se přirozeně vyskytují ve volné přírodě na evropském území. Ve svém článku 11 se věnuje problematice nepůvodních druhů. Členské státy při

129 Srov. http://ec.europa.eu/food/animal/diseases/strategy/docs/animal_health_strategy_cs.pdf,
http://europa.eu/legislation_summaries/food_safety/animal_health/167002_cs.htm.

130 Směrnice o stanovištích.

131 Směrnice o ptácích.

vysazování ptačích druhů, které se ve volné přírodě nevyskytují, musí dát pozor, aby nedošlo k nepříznivému ovlivnění místních rostlin a živočichů. V této souvislosti musí státy svoje aktivity ohledně zavlékání nepůvodních druhů konzultovat s Evropskou komisí. Směrnice je založena na principu prevence a předběžné opatrnosti.

4.2.3 Nařízení Rady č. 338/97, o ochraně druhů volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin regulováním obchodu s nimi¹³²

Nařízení určené především ke kontrole obchodu s ohroženými druhy je právním předpisem Evropské unie, který provádí závazky z Úmluvy o mezinárodním obchodu ohroženými druhy volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin. Cílem tohoto nařízení je chránit druhy volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin, které jsou vymezeny v čl. 3 a konkretizovány v jednotlivých přílohách, a zaručit jejich zachování regulováním obchodu s nimi (čl. 1). Jak uvádí článek 4 odst. 6 písm. d) může Komise: „*vyhlásit pro dovoz do Společenství všeobecná omezení nebo omezení týkající se určitých zemí původu, která platí pro živé exempláře druhů, u nichž bylo zjištěno, že jejich zavedení do přírodního prostředí Společenství představuje ekologické ohrožení volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin ve Společenství původních.*“ Členské státy tak mohou díky tomuto ustanovení kontrolovat obchod s nepůvodními invazivními druhy. Na základě toho se zakazuje dovoz¹³³ a obchod¹³⁴ čtyř v Evropské unii nepůvodních druhů,¹³⁵ které představují ekologickou hrozbu, a to nařízením 828/2011. Státy podle nařízení stanovily i inspekční a kontrolní postupy, ale dostačující postupy posouzení původnosti a nebezpečnosti pro ně neexistují.

Hlavním prováděcím předpisem je nařízení Komise č. 100/2008/ES ze dne 4. února 2008.

132 Nařízení CITES.

133 „*Dovozem se rozumí dovoz exempláře nebo regulované kožešiny nebo výrobku z tuleně do Evropského společenství, včetně exempláře, který byl uloven v mořských vodách, jež nejsou pod právní svrchovaností žádného státu, a přidělení celně schváleného určení jiného než režim tranzitu.*“ Viz. Stejskal, V. *Úvod do právní úpravy ochrany přírody a péče o biologickou rozmanitost*, str. 301; čl. 2 písm. o) obsahuje pouze definice opětovného dovozu - „*opětovným dovozem do Společenství je dovoz jakéhokoli exempláře do Společenství, který byl z něho předtím vyvezen nebo zpětně vyvezen.*“

134 Dle čl. 2 písm. u) se obchodem rozumí „*dovoz do Společenství, včetně přivezení z moře, a vývoz či zpětný vývoz ze Společenství, a také využívání, přemísťování a převod vlastnictví exemplářů podle tohoto nařízení v rámci Společenství, včetně případů uvnitř jednoho členského státu.*“

135 Želva nádherná (*Trachemys scripta elegans*), skokan volský (*Rana catesbeiana*), želva ozdobná (*Chrysemys picta*), kachnice kaštanová (*Oxyura jamaicensis*).

4.2.4 Směrnice o zdraví rostlin (2000/29/ES)¹³⁶

Směrnice o zdraví rostlin se zabývá především prevencí zavlečení a rozšiřování organismů škodlivých rostlinám nebo rostlinným produktům do členských států z jiných členských států nebo ze třetích zemí. „*Na základě posouzení rizik souvisejících se škůdci je možné na seznam EU, který obsahuje škodlivé organismy uznané podle uvedené směrnice, přidat nové druhy. Členské státy mají dobře vypracovaná pravidla pro přenos informací, spolupráci, inspekci a kontrolu. Směrnice umožňuje přijmout v rámci pružných pravidel naléhavá opatření,*¹³⁷ *pokud jsou na území členského státu zjištěny škodlivé organismy. Dopad invazivních druhů na lidské zdraví nebo přímé hospodářské důsledky způsobené např. zanášením vodních cest do působnosti právních předpisů nespádají,*¹³⁸ což je jejím nedostatkem. Směrnice by se tak mohla vztahovat na širší okruh invazivních druhů, které by pak mohly být omezovány pomocí jejích mechanismů (např. systematická šetření, kontroly, informační povinnost, úřední dohled, zničení).

4.2.5 Rámcová směrnice o vodě (2000/60/ES)

Rámcová směrnice o vodě představuje nejvýznamnější a zatím nejucelenější právní úpravu pro oblast vody. Komplexně pohlíží na vodní hospodářství. Hlavním cílem je zabránit zhoršení stavu vodních útvarů a chránit a zlepšit stav vodních ekosystémů a přilehlých mokřadů. Vztahuje se na vnitrozemské povrchové vody, podzemní vody, brakické a pobřežní vody. V celé Evropě zavádí princip integrovaného přístupu pro záležitosti spojené s kvalitou a kvantitou vody. S problematikou povrchových a podzemních vod a pro vodní hospodářství zavádí princip správy založený na jednotce povodí (v ČR je tento princip uplatňován od 60. let 20. století). V souvislosti s nepůvodními druhy lze zmínit jen obecný požadavek dosažení dobrého ekologického stavu vod do roku 2015. Nepůvodní invazivní druhy můžeme zařadit pod antropogenní negativní vlivy (viz. přílohy I a V směrnice), které svou přítomností představují ohrožení pro jednotlivé kvalitativní složky daného útvaru povrchové vody. Z tohoto důvodu by jejich přítomnost a negativní vliv měly

136 Směrnice o ochranných opatřeních proti zavlečení organismů škodlivých rostlinám nebo rostlinným produktům do Společenství a proti jejich rozšiřování na území Společenství.

137 Viz. čl. 16.

138 Plán strategie EU pro invazivní druhy, KOM (2008) 789 v konečném znění.

být brány v úvahu při určování ekologického stavu vod, z něhož by měla být odvozena potřebná opatření.

4.2.6 Nařízení Rady (ES) č. 708/2007, o používání cizích místně se nevyskytujících druhů v akvakultuře¹³⁹

Důležitý předpis v oblasti nepůvodních invazivních druhů. Jedná se o jedinečný rámcový nástroj EU, jehož účelem je zajištění náležité ochrany vodních přírodních stanovišť před riziky spojenými s používáním nepůvodních druhů v akvakultuře, která je velmi rychle rostoucím odvětvím.

Nařízení se vztahuje na akvakulturu,¹⁴⁰ tedy v kontextu České republiky v podstatě na veškeré rybníkářské hospodaření. Nevztahuje se však na chov okrasných vodních živočichů nebo rostlin v obchodech se zvířaty v zájmovém chovu, zahradních centrech, izolovaných zahradních jezírkách nebo akváriích. V minulosti akvakultura těžila z vysazování cizích druhů¹⁴¹ a z přemísťování místně se nevyskytujících druhů¹⁴² (např. pstruha duhového, ústřice obrovské). Cílem nařízení je omezit negativní vliv cizích a místně se nevyskytujících druhů na přírodní stanoviště, předejít negativním biologickým interakcím s původní populací a omezit šíření necílových druhů,¹⁴³ které mohou být pro vodní prostředí škodlivé a které byly nezáměrně přesunuty spolu s vodním organismem.

Nařízení obsahuje postupy pro analýzu možných rizik (především ekologických a genetických), přijímání opatření podle zásad prevence a obezřetnosti

139 Nařízení Rady (ES) č. 708/2007 ze dne 11. června 2007 o používání cizích místně se nevyskytujících druhů v akvakultuře (ve znění Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 304/2011).

140 Ve smyslu čl. 3 písm. d) nařízení Rady (ES) č. 1198/2006 ze dne 27. 7. 2006 o Evropském rybářském fondu se jedná o „pěstování nebo chov vodních organismů za použití postupů určených ke zvýšení produkce těchto organismů nad přirozenou kapacitu životního prostředí; organismy zůstávají po celou dobu pěstování nebo chovu majetkem fyzické nebo právnické osoby až do doby svého sběru.“

141 „Druh nebo poddruh vodního organismu vyskytující se mimo svůj známý přirozený areál rozšíření a mimo oblast svého přirozeného potenciálu rozšíření; polyploidní organismy a uměle křížené druhy schopné rozmnožování, bez ohledu na svůj přirozený areál rozšíření nebo potenciál rozšíření.“ (čl. 3 odst. 6)

142 „Druh nebo poddruh vodního organismu, který se z biogeografických důvodů místně nevyskytuje v určité oblasti v rámci svého přirozeného areálu rozšíření.“ (čl. 3 odst. 7)

143 „Druh nebo poddruh vodního organismu, který může být pro vodní prostředí škodlivý a který je nezáměrně přesunut spolu s vodním organismem, jenž je vysazován nebo přemísťován, s výjimkou organismů způsobujících nákazy, na něž se vztahuje směrnice 2006/88/ES.“ (čl. 3 odst. 8)

a postupy pro vypracování pohotovostních plánů. Postupy často odkazují na soubor pokynů Mezinárodní rady pro průzkum moří (ICES) o vysazování a přemísťování mořských organismů a soubor pokynů a příručky Poradní komise pro evropský vnitrozemský rybolov (EIFAC) pro rozhodování o vysazování a přemísťování mořských a sladkovodních organismů.

Každý provozovatel, který se chystá vysadit cizí druh nebo přemístit místně se nevyskytující druh, musí v rámci povolovacího systému podat žádost o povolení k orgánu přijímajícího státu a doložit potřebnou dokumentaci, že záměr není v rozporu se zájmy nařízení. Nařízení vyžaduje vypracování pohotovostních plánů a vedení rejstříku vysazených a přemístěných druhů a s nimi související dokumentaci shromážděnou před vydáním povolení a během období sledování. V určitých případech je upravena možnost povolovacího orgánu povolení prozatímně či trvale odejmout. V případě odborné nejistoty je třeba uplatnit zásadu předběžné opatrnosti, která odůvodňuje přijetí omezujících opatření, pokud se prokáže, že je nemožné s jistotou určit existenci nebo dosah tvrzeného rizika z důvodu nedostatečných, nerozhodných nebo nepřesných výsledků provedených studií, ale že pravděpodobnost skutečné škody pro zdraví osob nebo zvířat nebo pro životní prostředí za předpokladu realizace tohoto rizika trvá.

Prováděcí pravidla k tomuto nařízení byla stanovena nařízením Komise (ES) č. 535/2008 ze dne 13. června 2008.

V České republice dosud nedošlo k řádné adaptaci tohoto nařízení (např. není jasné, kdo by měl využití nepůvodního druhu povolovat). Díky příloze IV nařízení obsahující seznam druhů (jako např. kapr obecný, pstruh duhový, okounek pstruhový), na které se nařízení kromě dvou článků nevztahuje, lze v České republice předpokládat nízký počet žádostí, proto by se jako řešení nabízelo stanovit kompetence k tvorbě rejstříku a pohotovostního plánu, vydávání povolení a komunikaci s Komisí na ústřední úrovni a ostatní nechat na úroveň regionální.

4.2.7 Rámcová směrnice o strategii pro mořské prostředí (2008/56/ES)

Směrnice přináší rámec, v kterém členské státy přijmou nezbytná opatření k dosažení nebo zachování dobrého stavu mořského prostředí nejpozději do roku 2020. Jejím celkovým cílem je podpora udržitelného využívání moří a zachování mořských ekosystémů. Vnášení nepůvodních druhů označuje za významnou hrozbu pro evropskou biologickou rozmanitost a konkrétně požaduje, aby členské státy zahrnuły invazivní druhy do popisu „*dobrého stavu prostředí*“ (v příloze I jsou označeny za kvalitativní deskriptory pro určování dobrého stavu). Vnášení nepůvodních druhů a jejich přemístování je v příloze III s názvem „*Zátěže a dopady*“ zařazeno pod biologické narušení.

4.3 Shrnutí kapitoly

Problém negativního působení invazivních druhů zatím nedosahuje v Evropě takových rozměrů jako např. v Severní Americe, v Austrálii nebo na v některých ostrovních státech. Evropa je v tomto ohledu v porovnání se zbytkem světa spíše zdrojem než příjemcem, i přesto nepůvodní invazivní druhy představují významný ohrožující faktor pro biologickou rozmanitost v Evropské unii a pokud nebudou na všech úrovních podniknuta rozhodná opatření, zaměřená na kontrolu zavádění a zdomácnování těchto druhů a řešení problémů s těmi, které již byly introdukovány, bude se toto ohrožení v budoucnu zvyšovat. Nepůvodní invazivní druhy způsobují v Evropské unii každoročně škody ve výši přibližně 12,5 miliardy eur. I když problémy, které vyvolávají, jsou společné mnoha členským státům, neexistuje v současnosti žádná komplexní politika EU, která by se jimi zabývala, s výjimkou právních předpisů týkajících se využívání nepůvodních a místně se nevyskytujících druhů v akvakultuře. Politika Evropské unie v oblasti biologické rozmanitosti vychází ze šestého akčního programu pro životní prostředí, zohledňuje 18 cílů pro zastavení úbytku biologické rozmanitosti v Evropské unii a globální biologické rozmanitosti, jež jsou součástí „zprávy z Malahide“ přijaté v roce 2004. Evropská unie podporuje zastavení úbytku biologické rozmanitosti na svém území. Spolupracuje též s dalšími zeměmi v rámci OSN na tom, aby byl značně omezen úbytek biologické rozmanitosti po celém světě.

Přestože stávající právní předpisy a politiky poskytují částečné řešení problému invazivních druhů, chybí mechanismy na podporu souladu nebo soudržnosti přístupů mezi sousedními zeměmi, chybí jednotný systém monitorování a kontroly invazivních druhů a jejich účinků na biodiverzitu, chybí i systematický formální požadavek analýzy rizik pro úmyslné introdukce nepůvodních druhů. Dílčí přijatá opatření nemohou výrazně přispět k omezování rizik, která invazivní druhy evropskému ekosystému přinášejí. Proto Evropská komise v rámci Plánu strategie EU pro invazivní druhy navrhuje jako jednu z možností vytvoření jednotného nástroje, aby bylo Společenství schopné účinně řešit problematiku invazivních druhů.

5. Právní úprava introdukcí nepůvodních druhů v českém právu

Nepůvodní invazivní druhy už jsou více než jen vědeckým problémem. Komplikují péči o krajinu, zvyšují náklady na údržbu jejího obhospodařování. Proto místní samosprávy zahrnují do rozvojových plánů programy managementu a nevládní organizace formují skupiny k potírání invazivních druhů.¹⁴⁴

Nejprve je potřeba si uvědomit, že český právní řád výraz „invazivní“ doposud nezná. V jednotlivých právních předpisech nacházíme pojmy jako geograficky nepůvodní druhy, invazní nebo škodlivé organismy. Ne ale každý nepůvodní druh je invazivní, jak je popsáno výše. Nejednotnost, která u nás v této oblasti panuje, není ve srovnání s okolními státy neobvyklá. K částečnému sjednocení terminologie přispěla Úmluva o biologické rozmanitosti, která pro Českou republiku vstoupila v platnost v březnu 1994. Česká právní úprava nepůvodních druhů je nedostatečná, roztržitá, obsažená v několika jednotlivých zákonech, samostatný zákon zatím chybí. Povědomí o nebezpečnosti nepůvodních invazivních druhů je stále rozšířenější u laické i odborné veřejnosti. Touto problematikou se musí zabývat i orgány ochrany přírody, krajské i obecní úřady. Ty však zatím nemají jednoznačný postoj k této problematice, nejsou jednotné v tom, jak s nimi nakládat, zda proti nim bojovat a případně jakými způsoby, protože chybí jednotné právní předpisy.

Norek americký, psík mývalovitý, muflon, kamzík, jelen sika, střevlička východní, rak signální, rak pruhovaný, plzák španělský. To jsou příklady nepůvodních invazivních druhů, které se na našem území vyskytují. Z celkového počtu živočichů na našem území tvoří nepůvodní druhy pouze nepatrnou část a nemají až tak veliký význam, jak se někdy uvádí. Situace je odlišná u vyšších nepůvodních rostlin, kterých se na území České republiky vyskytuje velké množství

¹⁴⁴ Srov. s Dynamika šíření invazivních druhů rostlin v ČR za různých scénářů globální klimatické změny. Projekt SPII2 d1/37/07. Jedná se o resortní program výzkumu v působnosti MŽP.

a jejich význam je značný, a to jak pozitivní, tak negativní.

Právní úprava vychází (by měla vycházet) z čl. 7 Ústavy České republiky, podle kterého je „*stát povinen dbát o šetrné využívání přírodních zdrojů a ochranu přírodního bohatství,*“ a čl. 35 odst. 3 Listiny základních práv a svobod, podle kterého „*při výkonu svých práv nesmí nikdo ohrožovat ani poškozovat životní prostředí, přírodní zdroje, druhové bohatství přírody a kulturní památky nad míru stanovenou zákonem.*“ Problematika invazí nepůvodních druhů je řešena pouze okrajově některými právními předpisy. V České republice se nepůvodními invazivními druhy zabývá Státní politika životního prostředí České republiky 2004 – 2010 a Strategie ochrany biologické rozmanitosti České republiky. Oba dokumenty se však zabývají především prevencí a managementem,¹⁴⁵ chybí řešení kompetencí, monitoringu i financování. Dále zde existuje řada zákonů, které se nějakým způsobem invazivních druhů dotýkají, avšak tuto problematiku žádný jmenovitě neřeší. Je zaveden management invazivních druhů, který spadá pod Agenturu ochrany přírody a krajiny a je zajištěno i jeho financování.

Problematika invazí nepůvodních druhů je v České republice řešena na několika výzkumných pracovištích a managementem se v jednotlivých regionech zabývá státní správa i nevládní organizace. I přesto není tato oblast řešena uspokojivě a podrobně se jí nezabývá žádný strategický dokument ochrany přírody a krajiny.

Dostupnost, dostatek a správnost informací jsou podmínkami účinné regulace invazivních druhů. Možností jejich získání je poměrně dost, ale liší se rozsahem a odborností. Nedostatkem je jejich rozptýlenost a tedy i související neprovázanost. Na internetových stránkách Ministerstva životního prostředí nalezneme v rámci ochrany druhů stránku věnovanou invazivním druhům. Uvedena je jejich charakteristika, rizika rozšiřování a nejznámější konkrétní příklady. Nejvíce informací (seznamy invazivních druhů, možnosti jejich regulace, možnosti financování opatření

¹⁴⁵ Strategie ochrany biologické rozmanitosti ve svém Slovníku vybraných pojmů definuje management jako „*systém péče o zvláště chráněné části přírody (zvláště chráněné druhy a zvláště chráněná území); obecně systém vedení, řízení.*“

proti těmto druhům) o nepůvodních invazivních druzích však nalezneme na stránkách nevládních neziskových organizací zabývajících se ochranou přírody.¹⁴⁶

5.1 Koncepční nástroje

5.1.1 Státní politiky životního prostředí České republiky 2004 – 2010 (SPŽP) a 2012-2020

Státní politika životního prostředí je důležitým dokumentem vydaným Ministerstvem životního prostředí a schváleným jako Usnesení vlády České republiky č. 235 v březnu 2004. „*Vymezila konsensuální rámec pro dlouhodobé a střednědobé směřování vývoje environmentálního rozměru udržitelného rozvoje České republiky.*“¹⁴⁷ SPŽP definuje prioritní oblasti životního prostředí, kterými jsou ochrana přírody, krajiny a biologické rozmanitosti; udržitelné využívání přírodních zdrojů (včetně vody), nakládání s odpady, materiálové toky; životní prostředí a kvalita života; ochrana klimatického systému Země a omezení dálkového přenosu znečištění.

Pro tyto oblasti i pro jednotlivé odvětvové politiky (jako např. energetika, průmysl a obchod, zemědělství, lesní a vodní hospodářství, doprava, turistika) stanovuje cíle a opatření.

Státní politika životního prostředí stanoví několik cílů týkajících se nepůvodních druhů. Prvním z nich je vypracování souboru opatření na omezení šíření invazivních druhů rostlin a živočichů, omezení introdukcí geograficky nepůvodních druhů do volné krajiny přirozených ekosystémů a preferování populace původních druhů ryb při rybářském hospodaření na tocích (v rámci posílení ekologické stability krajiny). Dalším cílem je zajistit podmínky pro život a reprodukci původní populace ryb, popř. dalším technickým i biologickým opatřením zvýšit výskyt původních vodních živočichů a omezit výskyt nepůvodních druhů ryb (v rámci vodní politiky).

146 Např. na stránkách JARO JAROMĚŘ <http://www.jarojaromer.cz/>.

147 Viz. http://www.mzp.cz/cz/statni_politika_zivotního_prostředí.

Třetím cílem je zamezovat šíření invazních druhů rostlin a živočichů při importu zboží (v rámci environmentálních opatření v dopravě). Poslední cíl předpokládá podporovat zvýšené využívání zemědělské biomasy jako obnovitelných surovin a pro energetické účely, aniž by docházelo k nežádoucímu rozšíření invazních druhů rostlin (v rámci environmentálních opatření v zemědělství a lesním hospodářství).

V červnu 2007 bylo vládě předloženo vyhodnocení plnění SPŽP za období 2004 až 2006. I přes dosažení určitých dílčích úspěchů, se u řady cílů zatím nepodařilo „nastartovat“ efektivní procesy vedoucí k jejich naplňování.

V druhém návrhu Státní politiky životního prostředí ČR 2012 – 2020, jež vymezuje plán na realizaci efektivní ochrany životního prostředí v ČR do roku 2020, patří řešení problematiky nepůvodních invazivních druhů rostlin a živočichů mezi devět nejvýznamnějších a neodkladných problémů SPŽP. V rámci ochrany přírody a krajiny je jedním z cílů omezení negativního vlivu nepůvodních invazivních druhů na biodiverzitu. K dosažení tohoto cíle má být využito následujících opatření:

- navržení a realizování komplexních opatření k snížení negativního vlivu nepůvodních druhů (prevence včetně hodnocení nebezpečí, monitoring, včasná reakce, eradikace či dlouhodobá regulace);
- redukce využívání nepůvodních druhů na pozemcích v majetku státu a na ostatním území zajištění podpory omezení jejich využití;
- omezení využívání neprověřených druhů;
- omezení rizika zavlékání a šíření nepůvodních druhů v rámci obchodu a dopravy;
- vytváření a realizování programů k potlačení (eradikaci, regulaci) vybraných nepůvodních druhů, případně ve vybraných územích;
- optimalizace legislativních nástrojů ochrany přírody a krajiny, zejména právní úpravy související s nepůvodními druhy organismů (v koordinaci s vývojem v rámci EU) s důrazem na odstranění nekonzistence předpisů, propojení postupu v oblasti ochrany přírody s fyto-sanitárními a veterinárními předpisy

a řešení zdrojů a vektorů v oblasti obchodu a dopravy;

- zajištění finančních prostředků na zachování biodiverzity a zlepšení stavu krajiny (např. potlačování nepůvodních druhů);
- vytvoření jednotného informačního systému o nepůvodních druzích (sjednocení informací z oblasti ochrany přírody a fyto-sanitární a veterinární oblasti) a navázat jej na mezinárodní databáze;
- vytvoření a zajištění monitoringu nepůvodních druhů s cílem doplnit a propojit existující systémy ve fyto-sanitární a veterinární oblasti;
- posílení výzkumu biodiverzity, ekosystémových služeb a funkcí a možností jejich ochrany, zejména nepůvodních druhů, jejich vlivu v oblasti biodiverzity i hospodářství a veřejného zdraví.

5.1.2 Strategie ochrany biologické rozmanitosti ČR

Nedlouho po vstupu České republiky do Evropské unie, v roce 2005 vydalo Ministerstvo životního prostředí usnesením vlády České republiky č. 620 koncepční dokument, který navazuje na Úmluvu o biologické rozmanitosti a představuje národní strategii pro ochranu biologické rozmanitosti. Struktura dokumentu odpovídá Evropské strategii proti invazivním nepůvodním druhům (2003). Bylo zachováno členění jednotlivých kapitol na strategická témata (např. ochrana biologické rozmanitosti in situ, invazní druhy, genetické banky) a biodiverzitu v sektorových a složkových politikách (např. lesní ekosystémy, vodní a mokřadní ekosystémy, cestovní ruch). Jednotlivé kapitoly byly vždy zpracovány s ohledem na specifické podmínky České republiky. Strategie by měla být po deseti letech své účinnosti aktualizována a do konce roku 2015 by mělo být vyhodnoceno a předloženo vládě plnění jejích cílů. Všechny cíle směřují k zastavení či spíše zpomalení rozsahu a rychlosti úbytku biodiverzity.

Předmětem zájmu Strategie jsou jak druhy nepůvodní, tak i invazní¹⁴⁸

148 „Spontánně se šířící, které mají dlouhodobý významný negativní vliv na ŽP, ekonomiku a zdraví lidské populace. V tomto případě hovoříme o invazích a tyto druhy nazýváme invazními.“ Viz.

a expanzivní.¹⁴⁹ I zde je však pojmem invazní, jak dále vyplývá z dané kapitoly, myšleno invazivní, jak jej definuje Úmluva o biologické rozmanitosti. Negativní vliv nepůvodních druhů vzrostl s celkovou globalizací společnosti. Tyto druhy jsou ekonomicky využívány v zahradnictví, zemědělství, rybářství, farmových i zájmových chovech a lesnictví, může se jím stát i GMO. Manipulace s nepůvodními druhy by měla podléhat principům, které stanovila Konference smluvních stran CBD¹⁵⁰ a to především principu předběžné opatrnosti.¹⁵¹

Situace v oblasti rostlinných invazí, především vyšších rostlin, je díky dlouhodobé tradici výzkumu v ČR dobře zpracována. V ČR se ve volné přírodě vyskytuje 1378 nepůvodních druhů (1/3 celé české flóry), z toho 90 je hodnoceno jako invazivní (např. bolševník velkolepý, asijské křídlatky, pajasan žláznatý, trnovník akát, kustovnice cizí, dub červený, borovice vejmutovka, mahonie), které pronikají do společenstev, jež nevratně poškozují. Ohledně nepůvodních živočišných druhů máme velmi špatné poznatky, zatím chybí i celkový přehled. Nejvíce informací bylo shromážděno u obratlovců – v ČR se s největší pravděpodobností vyskytuje nepůvodních 13 druhů ryb (např. střevlička východní), 5 druhů ptáků a 12 druhů savců (např. norek americký).

Strategie v rámci kapitoly „*Invazní druhy*“ zdůrazňuje princip předběžné opatrnosti jako hlavní přístup k naplňování čl. 8 (h) CBD, věnuje se současnému stavu rostlinných a živočišných invazí, shrnuje činnosti omezující dopady invazí v České republice i dosavadní legislativu, která je nedostatečná a v níž je problematika nepůvodních druhů řešena pouze okrajově některými předpisy (zákon o ochraně přírody a krajiny, zákon o myslivosti, zákon o rybářství, zákon o lesích,

MINISTERSTVO ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ. *Strategie ochrany biologické rozmanitosti České republiky*. s. 16.

149 „*Druhy, které obývají území v dlouhodobém časovém měřítku, ale začaly se z různých důvodů šířit do jiných biotopů, mohou mít podobné účinky. V takovém případě hovoříme o expanzích a druhy jsou expanzivní.*“ Viz. MINISTERSTVO ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ. *Strategie ochrany biologické rozmanitosti České republiky*. s. 16.

150 Úmluva o biologické rozmanitosti: Hlavní zásady pro prevenci, šíření a zmírňování vlivů cizích invazivních druhů, které ohrožují ekosystémy, přírodní stanoviště nebo druhy, přiložené k rozhodnutí VI/23 (Haag, duben 2002).

151 Viz. Druhá kapitola strategie – Invazní druhy.

zákon o rostlinolékařské péči), kde najdeme preventivní opatření proti šíření nepůvodních druhů.

Jako problémové okruhy Strategie vnímá neřešení problematiky invazivních druhů komplexně po terminologické, legislativní, organizační ani finanční stránce; neexistenci všeobecně přijímané metodiky monitorování a likvidace; nedostatečné finanční zabezpečení pro výzkum, monitorování či případné zásahy; pro povolování výjimek ze zákazu introdukce invazivních druhů nejsou stanovena hlediska posuzování žádostí; neexistenci právního postihu pro nedbalostní zavlečení invazivních druhů; nedostatečnou informovanost veřejnosti i cílových skupin obyvatelstva.

I přes známá rizika jsou potenciálně invazivní druhy bez užití principu předběžné opatrnosti často používány zejména zemědělskou výrobou, lesním hospodařením a jako prvky zahradní architektury.

Hlavními cíli Strategie je zajistit úplné a účinné uskutečnění článku 8 h CBD; vypracování a realizace celostátních závazných pravidel ve vztahu k nepůvodním invazivním druhům na základě posouzení stavu, vlivů a trendů nepůvodních druhů, které ohrožují ekosystémy, biotopy a druhy; sjednocení postupu při nakládání s nepůvodními invazivními druhy; vytvoření závazného seznamu druhů, jejichž introdukci nebo rozšiřování lze považovat za nebezpečnou („černý seznam“); stanovení prioritních druhů a oblastí, kde bude přistoupeno k regulaci nebo potlačení invazivních druhů (pro nemožnost úplného odstranění jednotlivých druhů v podmínkách středoevropského státu); vypracování vzdělávacích programů, informování veřejnosti o rizicích invazí nepůvodních druhů, zapojení nevládních ekologických organizací, samosprávy a vlastníků do některých projektů, které mají vést k omezení invazí.

5.2 Závazné nástroje

5.2.1 Zákon o ochraně přírody a krajiny¹⁵²

Invazivní nepůvodní druhy představují závažnou hrozbu pro biologickou rozmanitost, a proto je jejich problematika předmětem úpravy obecné ochrany druhů rostlin a živočichů v rámci zákona o ochraně přírody a krajiny.

Zákon za geograficky nepůvodní druhy rostlin či živočichů považuje druhy, které nejsou součástí přirozených společenstev určitého regionu.¹⁵³ Vztahuje se tedy jak na druhy zavlečené z jiných kontinentů, ale i na druhy původní v jiné evropské biogeografické oblasti (např. z alpského regionu). Jejich problematikou a hlavně rozšiřováním se zabývá v rámci obecné ochrany rostlin a živočichů. Prevence tohoto rozšiřování je zabezpečena nutností povolení orgánu ochrany přírody.^{154,155} To však neplatí v případě hospodaření podle schváleného lesního hospodářského plánu nebo hospodářské osnovy.¹⁵⁶ Orgán ochrany přírody může rozhodnout též o odlovu nepůvodních živočichů.¹⁵⁷

V rámci základních ochranných podmínek je v národních parcích, chráněných krajinných oblastech, národních přírodních rezervacích a přírodních rezervacích zakázáno povolovat nebo uskutečňovat záměrné rozšiřování geograficky nepůvodních druhů rostlin a živočichů.¹⁵⁸

Podle § 5 odst. 3 mají všechny fyzické a právnické osoby povinnost zabránit nadměrnému úhynu rostlin a živočichů nebo ničení jejich biotopů, a to tehdy, pokud

152 Zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny. Účinnosti nabyl 1.6. 1992. Dále též ZOPK.

153 Viz. § 5 odst. 4.

154 „Záměrné rozšíření geograficky nepůvodního druhu rostliny či živočicha do krajiny je možné jen s povolením orgánu ochrany přírody.“ (tamtéž).

155 Tím je obecní úřad obce s rozšířenou působností ve svém správním obvodu (§ 77 odst. 1 písm.e), jde-li o zvláště chráněná území nebo jejich ochranná pásma, pak je orgánem ochrany přírody příslušná správa chráněných krajinných celků (§ 78).

156 Srov. s § 23 odst.1 zákona č. 289/1995 Sb.

157 § 5 odst. 6.

158 Viz. § 16 odst. 1 písm.h, § 26 odst. 1 písm.d, § 29 písm.e, § 34 odst. 1 písm.d.

tak lze učinit technicky a ekonomicky dostupnými prostředky.

V § 68 jsou upravena opatření ke zlepšování přírodního prostředí. První odstavec ukládá vlastníkům a nájemcům pozemků povinnost zlepšovat podle svých možností stav dochovaného přírodního a krajinného prostředí za účelem zachování druhového bohatství přírody a udržení systému ekologické stability. Za tímto účelem mohou být uzavírány písemné dohody s orgány ochrany přírody či obcemi. Za určitých podmínek na základě § 69 lze vlastníkům nebo nájemcům dotčených pozemků poskytnout finanční příspěvek k zabezpečení jejich záměrů. Ale díky nejistotě poskytnutí příspěvku, náročnosti opatření v případě likvidace invazivních druhů, absenci sankce za nesplnění uvedené povinnosti nelze tento způsob považovat za efektivní.

Mezi negativa zákona o ochraně přírody a krajiny patří, že neupravuje sankce za zavlékání nebo vysazování nepůvodních organismů, neobsahuje jejich seznam a taktéž neupravuje otázku těch geograficky nepůvodních druhů, které se již na našem území vyskytují, s výjimkou možnosti odlovu, která byla zmíněna výše.¹⁵⁹

5.2.2 Zákon o lesích¹⁶⁰

Tento zákon se nepůvodních druhů dotýká v souvislosti s oblastními plány rozvoje lesů. Závazné stanovisko ústředního orgánu státní správy ochrany přírody z hlediska zavádění geograficky nepůvodních druhů lesních dřevin je totiž podmínkou pro schválení těchto plánů.¹⁶¹ Vlastník lesa podle § 32 odst. 1 písm. a, b má bránit vývoji, šíření a přemnožení škodlivých organismů, invazivní druhy rostlin však nejsou hodnoceny jako škodlivé organismy. Pokud jsou nepůvodní druhy původci chorob lesních porostů, rostlinnými nebo živočišnými škůdci těchto porostů, mohou být jakožto škodlivé organismy hubeny.¹⁶²

¹⁵⁹ Srov. Stejskal, V. *Úvod do právní úpravy ochrany přírody a péče o biologickou rozmanitost*. s.439.

¹⁶⁰ Zákon č. 289/1995 Sb., o lesích a o změně a doplnění některých zákonů (lesní zákon).

¹⁶¹ Viz. § 23 odst. 1.

¹⁶² Viz. § 32 odst. 2 písm.b, § 32 odst. 9.

5.2.3 Vodní zákon¹⁶³

Vodní zákon otázku nepůvodních druhů řeší v ustanovení § 35 věnovaném podpoře života ryb. Zákon zmocňuje vládu, aby svým nařízením určila, které povrchové vody jsou nebo se mají stát trvale vhodnými pro život a reprodukci původních druhů ryb a dalších vodních živočichů, přičemž je dělí na vody lososové a kaprové. Vláda dále stanoví ukazatele a hodnoty přípustného znečištění, způsob zjišťování a hodnocení stavu těchto vod. Ve třetím odstavci tohoto paragrafu je upraven zákaz vypouštět ryby a ostatní vodní živočichy nepůvodních, geneticky nevhodných a neprověřených populací přirozených druhů do vodních toků a vodních nádrží bez souhlasu příslušného vodoprávního úřadu. Tím je podle § 106 odst. 1 obecní úřad obce s rozšířenou působností. Oprávnění pro členský stát, které najdeme v čl. 22 směrnice o stanovištích, aby rozšiřování některého druhu zakázal, však Česká republika dosud nevyužila. Pokud fyzická osoba vypustí ryby nebo jiné vodní živočichy nepůvodních, geneticky nevhodných a neprověřených populací přirozených druhů do vodních toků a vodních nádrží v rozporu s § 35 odst. 3, dopouští se tak přestupku podle § 116 odst. 1 písm.j) vodního zákona a může jí být uložena pokuta do 50 000 Kč. Pokud ten samý čin spáchá právnická nebo podnikající fyzická osoba, dopustí se správního deliktu, za který se uloží pokuta do 100 000 Kč.

5.2.4 Zákon o myslivosti¹⁶⁴

Zákon o myslivosti sice zakazuje¹⁶⁵ zavádění nepůvodních druhů do honiteb, přesto se tak dle mého názoru v rámci zavádění komerčních chovů nejspíše děje. Tento zákon upravuje nejen chov a zachování druhů zvěře volně žijících na území České republiky, ale též mimo jiné i dovoz a vypouštění živočichů, kteří zatím na našem území nežijí. V rámci omezení, která jsou nutná k zachování druhů zvěře, je nutný předchozí souhlas¹⁶⁶ orgánu ochrany přírody, orgánu státní správy myslivosti

163 Zákon č. 254/2001 Sb., o vodách a o změně některých zákonů (vodní zákon), účinný od 1.1. 2002.

164 Zákon č. 449/2001 Sb., o myslivosti, účinný od 1.7. 2002.

165 Viz. § 5.

166 Srov. § 4 odst. 2.

a dodržení veterinárních předpisů k dovozu a následnému vypouštění geograficky nepůvodní zvěře.¹⁶⁷ Po jejím vypuštění se stává zvěří i ve smyslu tohoto zákona. Podle ustanovení § 14 je myslivecká stráž oprávněna usmrcovat mývala severního, psíka mývalovitého, norka amerického nebo nutrii říční a další vyhláškou stanovené zavlečené druhy živočichů, které jsou v přírodě nežádoucí. Podle původního návrhu zákona byl k lovu nepůvodních druhů oprávněn každý člen honebního společenstva, který je držitelem loveckého lístku, během projednávání v Poslanecké sněmovně došlo ke změně návrhu. Současné znění umožňuje v každé honitbě lovit tyto druhy pouze myslivecké strážní a mysliveckému hospodáři,¹⁶⁸ což představuje pro realizaci projektu redukce populace především norka amerického či jeho úplné odstranění z naší přírody, vedle značných nároků na personální a finanční zajištění tohoto projektu, další překážku. Tato právní úprava má tedy velice omezený vliv na eliminaci nepůvodních invazivních druhů.

5.2.5 Zákon o rybářství¹⁶⁹

Jelikož zákon o rybářství neposkytuje ochranu jen rybám, ale též jiným vodním organismům, najdeme v druhém paragrafu definici jak nepůvodní ryby, tak i nepůvodního organismu.¹⁷⁰ Zákon odkazuje na § 5 odst. 4 zákona č. 114/1992 Sb., ZOPK, když v rámci ochrany rybníkářství a výkonu rybářského práva je vypouštění nepůvodních druhů ryb a vodních organismů podmíněno povolením, jehož vydání se řídí zvláštním právním předpisem.¹⁷¹ Pro podporu obnovy a udržování původních druhů ryb zajišťujících přírodní rozmanitost může stát poskytnout finanční prostředky k úhradě k takto ve veřejném zájmu vynaloženým nákladům, jejichž jednou z možných příčin mohou být nepůvodní organismy. Nedostatkem právní úpravy je absence příslušného sankčního ustanovení, pokud dojde k vypouštění nepůvodních

167 Seznam vede Mezinárodní myslivecká organizace (CIC).

168 Srov. Marhoul, P. Zavlečené druhy – hrozící katastrofa? In. Sedmá generace č. 7-8/2003. S. 10.

169 Zákon č. 99/2004 Sb., o rybníkářství, výkonu rybářského práva, rybářské strážní, ochraně mořských rybolovných zdrojů a o změně některých zákonů (zákon o rybářství), účinnosti nabyt 1.4. 2004.

170 „*Nepůvodní rybou a nepůvodním vodním organismem je geograficky nepůvodní nebo geneticky nevhodná anebo neprověřená populace ryb a vodních organismů, vyskytující se na území jednotlivého rybářského revíru v České republice méně než 3 po sobě následující generační populace*“ - § 2 písm.s.

171 Srov. § 12 odst. 6 zákona o rybářství.

druhů bez povolení. Nejedná se ani o správní delikt ani o přestupek.

Otázkou, kterou je třeba při analýze zákona o rybářství zodpovědět, je jeho vztah k zákonu o ochraně přírody a krajiny. Spadá nepůvodní ryba automaticky pod geograficky nepůvodní druh živočicha? Zákon č. 349/2009 Sb., který zrušil § 90 odst. 4 zákona o ochraně přírody a krajiny,¹⁷² zbavil ZOPK speciality vůči předpisům, které se dotýkají zájmů, jež by mohly být s ochranou přírody a krajiny v konfliktu. Proto se při posuzování nyní musíme řídit obecnými výkladovými pravidly (zejména *lex specialis derogat legi generali*). Ale v našem případě ustanovení nekolidují. Definice z § 5 odst. 4 ZOPK a § 2 písm. s) zákona o rybářství stojí vedle sebe, vzájemně se doplňují a jedna druhou nevyklučují.¹⁷³ Jakkoli je tedy určitý živočich nepůvodní rybou či nepůvodním vodním organismem podle zákona o rybářství, neznamená to, že by ho to vyjímalo ze skupiny „geograficky nepůvodních druhů živočichů“ podle ZOPK.

5.2.6 Zákon o rostlinolékařské péči¹⁷⁴

V zákoně se setkáváme s pojmem invazní, v tomto případě jde však o synonymum k pojmu „invazivní“, což dokládá definice „invazního škodlivého

172 „Zákon o ochraně přírody a krajiny a předpisy vydané k jeho provedení jsou zvláštními předpisy ve vztahu k předpisům o lesích, vodách, územním plánování a stavebním řádu, o ochraně nerostného bohatství, ochraně zemědělského půdního fondu, myslivosti a rybářství.“

173 Uvození § 2 zákona o rybářství „Pro účely tohoto zákona se rozumí...“ naznačuje, že definice nepůvodní ryby a nepůvodního vodního organismu stanovené v § 2 písm. s), lze chápat obecněji pouze pro účely tohoto zákona, jež zakotvuje ochranu ryb převážně v jejich hospodářském využití, nezabývá se vztahy na ochranu vodních ekosystémů. Je tedy možné, aby byla pro potřeby tohoto předpisu nepůvodnost ryby zhojena časem, tedy výskytem alespoň tří po sobě jdoucích generačních populací. Ustavení § 5 odst. 4 ZOPK zakotvuje definici geograficky nepůvodního druhu a nutnost povolení pro záměrné rozšíření. Toto vymezení platí obecně. K tomuto závěru dojdeme jazykovým výkladem (chybí zde omezující formulace „pro účely tohoto zákona“, jakou používá zákon o rybářství), výkladem systematickým (zařazení úpravy rozšiřování geograficky nepůvodních druhů mezi instituty obecné ochrany přírody) i výkladem teleologickým, neboť účelem ustanovení je přispět k udržení a obnově přírodní rovnováhy v krajině, k ochraně rozmanitostí forem života, přírodních hodnot a krás a k šetrnému hospodaření s přírodními zdroji. Ať už je, či není určitá ryba nepůvodní rybou podle zákona o rybářství, neznamená to, že by ji to vyjímalo ze skupiny „geograficky nepůvodních druhů živočichů“ podle ZOPK. Naplní-li jakýkoliv druh živočicha vymezení podle § 5 odst. 4 ZOPK, pak je povolení k rozšiřování nezbytné vždy, bez ohledu na to, zda je tato činnost nějakým způsobem regulována zákonem o rybářství.

Srov. s <http://www.casopis.ochranaprirody.cz/Pravo-v-ochrane-prirody/nepuvodni-druhy-ryb.html>.

174 Zákon č. 326/2004 Sb., o rostlinolékařské péči, účinný od 29.4. 2004.

organismu“ v § 10 odst. 1 písm.b), podle níž se jím rozumí „*škodlivý organismus v určitém území nepůvodní, který je po zavlečení a usídlení schopen v tomto území nepříznivě ovlivňovat rostliny nebo životní prostředí včetně biologické různorodosti.*“ Monitoring a průzkum výskytu škodlivých organismů, které na území České republiky nebyly dosud zjištěny, a invazních škodlivých organismů, stanovených prováděcím předpisem,¹⁷⁵ pokud představují riziko pro rostliny nebo rostlinné produkty na tomto území pěstované, vyráběné nebo skladované, popřípadě pro životní prostředí, provádí rostlinolékařská správa.¹⁷⁶ V odstavcích 8 – 13 § 10 jsou zakotveny zásady ochrany proti zavlékání škodlivých organismů při dovozu, průvozu a vývozu.

5.3 Shrnutí kapitoly

S ekonomickým rozvojem bude narůstat i problém invazivních nepůvodních druhů. Jednou z možností, jak omezit jejich negativní vliv, je zapojení do této problematiky (především do prevence šíření) co nejvíce subjektů. Vystává však problém nekoordinované činnosti subjektů regulujících invazivní druhy a obtížnosti (a nedostatečnosti) získání potřebných informací k vhodnému a efektivnímu postupu.

V české legislativě chybí jasné vymezení, co je nepůvodní druh, co je invazivní druh, zásady, jak zabránit nebo omezit pronikání nepůvodních druhů na naše území a zda a jak proti těmto druhům postupovat. Otázkou je, zda usilovat o eradikaci těchto druhů, či nikoliv. Rozhodnout se bez znalosti ekologie jednotlivých druhů je velmi obtížné. Obecným přístupem je prevence. Zlikvidovat populaci nějakého druhu není pro člověka jednoduché, jak to dokládají příklady s norkem americkým či americkými raky. U některých druhů (např. bolševník, akát, křídlatka) eradikace není možná, je třeba proto alespoň usilovat o zpomalení jejich šíření. Jen je

¹⁷⁵ Vyhláškou č. 330/2004 Sb., o opatřeních proti zavlékání a šíření škodlivých organismů rostlin a rostlinných produktů - příloha č. 8 byla novelizována v roce 2006 a původně uvedený seznam invazních druhů, mj. první v legislativě ČR, byl nahrazen pouze druhy, pro něž je zpracováno hodnocení rizika EPPO.

¹⁷⁶ Viz. § 10 odst. 1 písm.b.

potřeba postupovat systémově, aby se zbytečně neplýtvalo penězi i energií. Komplikované hledání přijatelného řešení je důsledkem složitosti této problematiky. Často existují důvody pro i proti použití nepůvodních druhů, žádný z nich nemá obecnou platnost. Například bez geograficky nepůvodních dřevin se nelze obejít v zahradní a krajinářské tvorbě a to především na člověkem silně pozmeněných stanovištích. O možnosti jejich použití lze však uvažovat pouze v souvislosti s konkrétním stanovištěm, konkrétní funkcí a konkrétním druhem.

I přes dosavadní poměrně nízký výskyt nepůvodních invazivních druhů, ve srovnání s jinými světovými oblastmi, je potřeba jim věnovat pozornost. Katastrofické vize spojené s jejich negativním dopadem nedosahují v České republice zásadních rozměrů. Žádný náš původní druh doposud pravděpodobně nevyhynul z důvodů predace či kompetice s nepůvodním druhem. Cílenými zásahy, např. likvidací prvních výskytů, by bylo možné snížit pravděpodobnost jejich rozšíření do přírodních ekosystémů.

V současném chování vůči nepůvodním druhům se trochu pozapomnělo na ochranářské heslo „*Mysli globálně, jednej lokálně.*“ Tlumení negativních následků invazivních druhů a omezování jejich výskytu probíhá často intenzivně lokálně, ale bez zásadních koncepčních základů, tedy globální pohled na problém jaksí chybí. Bohužel se zatím k nepůvodním druhům chováme často intuitivně a nekoordinovaně a invazivní druhy lehce vyhrávají.

Pro utvoření určitého obrázku ohledně stavu biologických invazí v České republice uvádím v Příloze 2. vyplněné dotazníky zástupci Krkonošského národního parku a Povodí Labe o stavu nepůvodních invazivních druhů v jejich oblasti.

6. Informační a vědecké nástroje doplňující právní úpravu nepůvodních druhů

6.1 Projekty, databáze, invazivní seznamy

K přijetí efektivních opatření a strategií je nutná existence informačních sítí, které by zajišťovaly sběr dat o nepůvodních invazivních druzích na národní, evropské i celosvětové úrovni, umožňovaly by výměnu informací a koordinaci aktivit vyvíjených jednotlivými státy.

Velice důležitým nástrojem nejen pro zvýšení informovanosti je sestavování invazivních seznamů (tzv. černých listin), které uvádějí druhy, kterým je třeba věnovat pozornost jak bráněním jejich šíření, tak i aktivním potlačováním. Účelné by bylo z dlouhých seznamů vybrat na základě vědeckého posouzení druhy, u nichž je potřeba okamžitého zásahu obzvláště výrazná. Další vybrané druhy mohou být takové, u nichž je vhodné bránit alespoň jejich výsadbě či únikům do přírody.

Projekty, které se zabývají kontrolou a eradikací nepůvodních invazivních druhů, byly na poli EU financovány z prostředků programu LIFE.¹⁷⁷ V letech 1992 - 2002 bylo financováno více než 100 projektů (v celkové výši 27 milionů eur) a v letech 2003 – 2006 80 projektů (v celkové výši 17 milionů eur).¹⁷⁸ Pro období 2007 – 2013 byl Radou EU schválen program LIFE +, který nahrazuje mimo jiné i program LIFE. Vyčleněno bylo 2,1 miliard eur. Nejvíce finančních prostředků (40%) je určeno na oblast příroda a biologická rozmanitost.¹⁷⁹

Z prostředků šestého rámcového programu EU¹⁸⁰ byly financovány dva projekty

177 LIFE je finanční nástroj EU pro podporu životního prostředí a projekty ochrany přírody v celé EU, <http://ec.europa.eu/environment/life/>.

178 Srov. Plán strategie EU pro invazivní druhy, KOM (2008) 789 v konečném znění.

179 Viz. <http://www.euractiv.cz/cl/2/2820/Rada-EU-schvalila-program-LIFE>.

180 „*Rámcový program EU je hlavním je hlavním nástrojem podporujícím vytvoření Evropského výzkumného prostoru. Ve srovnání s předchozími rámcovými programy došlo v 6. RP k významným změnám zejména co se týče velikosti, zaměření a nástrojů vytvořených k realizaci programu. Hlavními aktivitami 6. RP, které by měly zapojovat široké spektrum odborníků, jsou orientovány na tzv. Integrované projekty a Síť excelence. Důraz je kladen na zapojení malých a středních podniků do projektů.*“ - viz.

související s invazivními druhy – ALARM a DAISE. Na regionální úrovni je pak velice významná databáze NOBANIS sdružující informace o nepůvodních druzích ze severní a střední Evropy.

DAISE (*Delivering Alien Invasive Species Inventories for Europe*,¹⁸¹ evropská databáze poskytující souhrnné informace o nepůvodních invazivních druzích) je „projekt podporovaný z výzkumných fondů EU, který shromažďuje údaje o biologických invazích po celé Evropě.“¹⁸² Je projektem Oddělení ekologie invazí Botanického ústavu Akademie věd ČR. Má za cíl vytvořit celoevropskou databázi druhů, které ohrožují pevninské, sladkovodní a mořské prostředí. Jde o první celoevropský seznam nepůvodních invazivních druhů rostlin, bezobratlých živočichů a obratlovců v suchozemském i vodním prostředí z více než 50 regionů Evropy, jež uvádí jejich ekologická, ekonomická a zdravotní rizika. Mezi úkoly projektu patří také vypracování analýz dopadů pro nejrozšířenější a nejnebezpečnější invazivní druhy. Dále shromažďuje zkušenosti jednotlivých členských států s těmito druhy a vytváří tak součást systému včasného varování. Na jeho internetových stránkách najdeme podrobné informace o 11 595¹⁸³ nepůvodních druzích, které pronikly do Evropy. V rámci tohoto projektu byl vypracován seznam 100 nejvíce škodlivých invazivních druhů spolu s podrobnými mapami, které znázorňují jejich výskyt.

ALARM (*Assessing Large Scale Environmental Risks for Biodiversity with Tested Methods* – posuzování rozsáhlých rizik pro biologickou rozmanitost testovanými metodami). Jedná se projekt, který hodnotí negativní dopady lidské činnosti na životní prostředí. Jedním z jeho témat jsou biologické invaze a vliv vlastností druhů a stanoviště na výsledek invaze. V jeho rámci byl proveden výzkum, jakým způsobem přírodní stanoviště podléhají invazím, což má usnadnit předpovědi o tom, které oblasti by mohly být v budoucnosti ohroženy. Jiná studie určila šest hlavních způsobů šíření nepůvodních druhů – úmyslné vypuštění, únik, neúmyslná kontaminace, zavlečení v podobě „černých pasažérů“, prostřednictvím migračních koridorů (pozemní komunikace, kanály) a

<http://www.6rp.cz/>.

181 Více informací viz. www.europe-aliens.org.

182 Viz. Evropská komise. *Příroda a biologická rozmanitost - Invazivní nepůvodní druhy*. 2009.

Dostupné na http://ec.europa.eu/environment/pubs/pdf/factsheets/Invasive%20AlienSpecies/Invasive_Alien_CS.pdf

183 Údaj je k 2. květnu 2012.

přirozená migrace.¹⁸⁴

Národní informační centrum invazivních druhů (*National Invasive Species Information Center*, NISIC) bylo založeno v roce 2005. Vytváří a spravuje web www.invasivespeciesinfo.gov, který slouží jako brána k informacím a organizacím o invazivních druzích a o postupech proti jejich šíření, a to na všech úrovních – mezinárodní, federální, státní i místní. Účelem NISIC je šíření informací týkajících se regulace invazivních druhů v USA. Na jednom místě soustřeďuje seznamy invazivních vodních, rostlinných a živočišných druhů, mikrobů, přehled ekonomických dopadů, zákonů a právních předpisů, nástrojů a prostředků regulace těchto druhů, a též relevantní literatury a dalších informačních zdrojů. Tato koncentrace v jednom centru umožňuje jednodušší přístup, a tedy efektivnější postup proti šíření invazivních druhů.

Důležitou a rozsáhlou databází na africkém kontinentě představuje **SAPIA** - databáze jihoafrických invazivních druhů (*Southern African Plant Invaders Atlas*).¹⁸⁵

NOBANIS (*North European and Baltic Network on Invasive Alien Species*)¹⁸⁶ je databáze nepůvodních druhů severní a střední Evropy, která je užívána k označení druhů, které jsou v současnosti invazivní, a druhů, které se v budoucnosti mohou stát invazivními. NOBANIS tak poskytuje základ pro budoucí rozvoj systému včasného varování pro invazivní nepůvodní druhy. Je napojena na regionální a celosvětové sítě a projekty týkající se nepůvodních invazivních druhů.

Databáze zavlečených druhů rostlin České republiky je budována od roku 1999 a je provozována Botanickým ústavem Akademie věd ČR,¹⁸⁷ oddělením ekologie invazí. Obsahuje informace o způsobu šíření, současném výskytu - fytogeografii, historii šíření, biologii invazivních druhů a odkazy na primární zdroje dat. Celkem je registrováno 1378 druhů; nepůvodní druhy tvoří zhruba třetinu flóry ČR. Databáze patří

184 Více informací na <http://www.alarmproject.net>.

185 Více informací na www.africanconservation.org.

186 Databáze pokrývá území Rakouska, Belgie, Dánska, Estonska, Finska, Faerských ostrovů, Německa, Grónska, Islandu, Irska, Lotyšska, Litvy, Nizozemí, Norska, Polska, evropské části Ruska, Slovenska, Švédska, www.nobanis.org.

187 Internetové stránky Botanického ústavu Akademie věd <http://www.ibot.cas.cz/>.

k nejpodrobnějším v Evropě a je využívána v probíhajících projektech evropských rámcových programů, zaměřených na biologické invaze (ALARM, DAISIE). Je průběžně doplňována novými údaji o postupujících invazích a nových invazivních druzích a využívána k analytickým studiím historie zavlékání a vlivu vlastností na invazivní schopnosti rostlin.

Invazivní rostliny se rozdělují do několika kategorií, kategorie – evidence a následná likvidace (např. bolševník velkolepý, borovice vejmutovka, křídlatka japonská, netýkavka žlaznatá); kategorie – evidence za účelem zamezení záměrného šíření (např. andělka lékařská, kolotočník zdobný, topinambur hlíznatý, třapatka dřípátá); kategorie – předpoklad invaze (např. dvouzubec černoplodý, hvězdnice anglická, dub červený, javor jasanolistý, kustovnice cizí, netýkavka malokvětá, pajasan žláznatý, pupalka, puškvorec obecný, trnovník akát).

Na oddělení ekologických invazí v Botanickém ústavu vznikla též **databáze invazních dřevin DAWIS** (*Database of Alien Woody species with special regard to alien Invasive woody Species in the Czech Republic*). Jedná se o novou databázi nepůvodních dřevin, které byly introdukovány do střední Evropy, se zvláštním zřetelem na invazivní nepůvodní dřeviny České republiky. Tato databáze představuje nový nástroj pro ekologii rostlinných invazí, pro zahradnictví i pro krajinářské plánování. Byla vyvinuta primárně pro území České republiky. Určité charakteristiky jsou specifické pro Českou republiku, nicméně většina informací je významná pro celou střední Evropu a ostatní regiony s mírným podnebím. Zvláštní pozornost je věnována druhům, které unikly z kultivace. Devadesát jedna druhů je považováno za invazivní.

Pro Českou republiku neoficiální seznam invazivních druhů rostlin a živočichů najdeme na stránkách Základní organizace 46/04 Českého svazu ochránců přírody JARO.¹⁸⁸ Databázi invazivních rostlin vede i občanské sdružení Centaurea.¹⁸⁹

Projekt SAIS (*South Atlantic Invasive Species Project*) zabývající se invazivními

188 Internetové stránky Českého svazu ochránců přírody JARO www.jarojaromer.cz.

189 Internetové stránky občanského sdružení Centaurea www.centaurea.cz.

druhy v jižním Atlantiku, podporovaný v rámci devátého Evropského rozvojového fondu, usiluje o zvýšení regionálních možností omezit dopad invazivních druhů na zámořská území Spojeného království v jižním Atlantiku.

Evropská a středozevní organizace pro ochranu rostlin (*EPPO, the European and Mediterranean Plant Protection Organisation*) provozuje systém **EPPO Plant Quarantine Data Retrieval system**¹⁹⁰ pro oznamování škůdců a vede seznamy invazivních cizích druhů, které by měly být regulovány v jednotlivých státech, aby nedocházelo k dalšímu pronikání a šíření, včetně invazivních cizích rostlin.

6.2 Expertní skupiny a programy zabývající se problematikou nepůvodních druhů

Ve světě existují expertní skupiny a programy, které se problematikou nepůvodních, a především invazivních, druhů zabývají. Vydávají odborná doporučení a stanoviska, která nejsou závazná, ale významně ovlivňují chování států, neboť se jedná o orgány svou povahou vědecké a ve většině úmluv se státy zavazují řídit se nejlepšími dostupnými vědeckými údaji.

Světový svaz ochrany přírody (*International Union for the Conservation of Nature and Natural Resources, IUCN*)¹⁹¹ vytvořil pro hodnocení dopadů invazí nepůvodních invazivních druhů na ekosystémy **Specializovanou skupinu pro invazivní druhy** (*Invasive Species Specialist Group, ISSG*). Výsledkem její aktivity je například Mezinárodní databáze invazivních druhů (*Global Invasive Species Database, GISD*), která se snaží zvýšit povědomí o invazivních druzích, které ohrožují biodiverzitu, pro usnadnění účinné prevence.

190 www.eppo.org/DATABASES/pqr.htm

191 Světový svaz ochrany přírody byl založen v roce 1948. Sdružuje více než 1200 vlád a nevládních organizací a téměř 11 000 dobrovolníků - odborníků z asi 160 zemí. Snaží se najít pragmatická řešení nejnaléhavějších problémů životního prostředí a rozvoje. „Posláním IUCN je ovlivňovat, podporovat a pomáhat společnostem po celém světě v ochraně celistvosti a rozmanitosti přírody a zajišťovat, že jakékoli využívání přírodních zdrojů bude spravedlivé a ekologicky udržitelné.“ Viz. http://cs.wikipedia.org/wiki/Mezin%C3%A1rodn%C3%AD_svaz_ochrany_p%C5%99%C3%ADrody. Více na <http://www.iucn.org/>.

Dalším „subjektem“ byl od roku 1997 **Světový program pro invazivní druhy** (*Global Invasive Species Programme*, GISP). Program vznikl jako reakce na první mezinárodní setkání o nepůvodních invazivních druzích, které se konalo v Trondheimu v roce 1996. Jeho cílem bylo zachování biologické rozmanitosti, minimalizace dopadů a šíření invazivních druhů, zvyšování informovanosti o dopadu invazivních druhů, poskytování podpory při provádění článku 8 Úmluvy o biologické rozmanitosti. Nejvýznamnější publikací, kterou se snažil zvýšit osvětu této problematiky, je Mezinárodní strategie o nepůvodních invazivních druzích (*Global Strategy on Invasive Alien Species*) a Invazivní nepůvodní druhy: Soubor nástrojů nejlepších preventivních postupů a postupů řízení (*Invasive Alien Species: A Toolkit of Best Prevention and Management Practices*). Díky celosvětové hospodářské krizi a nedostatku financí byl program 31. března 2011 ukončen¹⁹².

Mezinárodní strategie pro invazivní nepůvodní druhy¹⁹³ je nezávaznou strategií. Byla vydána v roce 2001. Přináší klíčové poznatky z první fáze Světového programu pro invazivní druhy. Vznikla na základě závěrů všech 11 vedoucích jednotlivých pracovních skupin 1. fáze GISP. Shrnuje též poznatky z konference, která se uskutečnila v roce 2000 v Kapském městě. Strategie shrnuje problematiku nepůvodních druhů. Všechny tyto druhy by měly být považovány za potenciálně invazivní, dokud se neprokáže, že invazivní nejsou. Invazivní druhy mají nepřehlédnutelné ekonomické dopady na lidskou činnost, jejich hrozba se neustále zvyšuje s rostoucím obchodem, cestováním a s klimatickými změnami. Je potřeba je sledovat a na základě vědeckých poznatků pro ně vypracovat vhodný management. Součástí strategie je návrh deseti reakcí pro řešení problematiky nepůvodních invazivních druhů (výzkum, sdílení informací, ekonomické nástroje, národní strategie a plány, mezinárodní spolupráce, informovanost veřejnosti...). Za účinný nástroj považuje vytvoření seznamů (černý – invazivní druhy, bílý – neškodné druhy, šedý – druhy s neznámými vlastnostmi).

Specializovaná skupina pro invazivní druhy (*Invasive Species Specialist Group*, ISSG) představuje globální síť vědeckých a politických expertů na invazivní druhy organizovanou pod záštitou Komise pro přežití druhů (*Species Survival*

192 Viz. <http://www.bgci.org/resources/news/0794>.

193 *Global Strategy on Invasive Alien Species*.

Commission, SSC) Světového svazu ochrany přírody. Jejím cílem je snížit ohrožení přirozených ekosystémů a původních druhů zvyšováním povědomí o invazivních druzích, způsobech prevence, kontroly a odstranění. ISSG podporuje a usnadňuje výměnu informací a znalostí o invazivních druzích po celém světě. Mezi tři základní oblasti činnosti patří politické a technické poradenství, výměna informací a vytváření sítí. Spravuje **Mezinárodní databázi invazivních druhů** (*Global Invasive Species Database, GISD*),¹⁹⁴ volně přístupný zdroj informací o invazivních druzích, jejich ekologii, rozšíření a dopadech. Vznikla v rámci mezinárodního programu **GISP** (*Global Invasive Species Programme*), který se soustředí na popis jednotlivých států a slouží k mezinárodní výměně informací v oblasti nepůvodních invazivních druhů. GISD si klade za cíl zvýšit veřejné povědomí o invazivních druzích, které ohrožují biodiverzitu, a tím přispět k účinné prevenci. ISSG vede server věnovaný invazivním druhům, které ohrožují biologickou rozmanitost – **Aliens-L**,¹⁹⁵ který umožňuje vyhledávat a sdílet informace o invazivních druzích.

Evropská skupina pro biologické invaze NEOBIOTA byla založena v roce 1999 v Berlíně jako konsorcium vědců (biologů a ekologů) o biologických invazích. Cílem skupiny je koordinovat reakce na stále rostoucí problémy způsobené invazemi nepůvodních rostlin, živočichů, hub a mikroorganismů. Tyto „nové druhy“ (neobiota) ohrožují biologickou rozmanitost existujících původních druhů, mění strukturu a funkci ekosystémů a nakonec způsobují i vážné ekonomické a lidské zdravotní problémy. Vědci spolupracují na teoretických i praktických aspektech biologických invazí, zaměřují se na vzdělávání veřejnosti a konzultace s politickými představiteli. Mezi úkoly konsorcia patří zlepšení komunikace a kontaktu mezi vědci z různých oborů; shromáždění všech dostupných informací o nepůvodních druzích ve střední Evropě, jejich zvláštnostech a jejich distribuce; zjištění informačních nedostatků a koordinace úsilí k jejich odstranění; šíření a koordinace výzkumu biologických invazí. Každé dva roky se koná mezinárodní konference (poslední se uskutečnila 14. - 17. září 2010 v dánské Kodani, následující se bude konat 12. - 14. září 2012 ve španělské Pontevedře). Skupina též vydává online časopis Neobiota.¹⁹⁶

194 Podle ní se v České republice vyskytuje 123 invazivních druhů (<http://www.issg.org/database/species/>).

195 Viz. <https://list.auckland.ac.nz/mailman/listinfo/aliens-l>

196 Více informací nalzenete na <http://www.oekosys.tu-berlin.de/menue/neobiota/>.

Závěr

„Na začátku třetího tisíciletí jsme svědky dramatických změn v přírodě a krajině.“¹⁹⁷ Střední Evropu přímo neohrožuje postupující desertifikace, tání ledovců nebo ubývání deštných pralesů, ale například povodně. Méně známou hrozbu zejména pro biosféru (faunu i flóru) představují invazivní nepůvodní druhy.

Lidé sice mohou stanovit hranice určitého území, ale tyto hranice budou platit zase jenom pro člověka. Nelze docílit absolutní izolace přírody. Tato skutečnost je hlavním důvodem nezbytnosti mezinárodní spolupráce pro ochranu biologické rozmanitosti. Ohrožení biologické rozmanitosti přesahuje hranice států a má mezinárodní rozměr, na druhou stranu má však i užitek z biodiverzity mezinárodní význam. Ztráta biologické rozmanitosti neochuzuje jen samotnou přírodu, ale i člověka.

I přes moderní technologie a neustále se zdokonalující nástroje vědeckého bádání stále víme málo o většině organismů, z nichž mnoho může být důležitých pro budoucnost člověka. Uchování vysoké míry biodiverzity je nezbytné, protože zajišťuje fungování ekosystémů, na nichž je život člověka závislý. Zastavení úbytku biologické rozmanitosti není možné bez řešení problému nepůvodních druhů uceleným způsobem. Ne všechny nepůvodní druhy jsou škodlivé, invazivní, ale podle zásady předběžné opatrnosti je třeba identifikovat všechny nově přichozí druhy a v případě hrozby poškození původních ekosystémů bezodkladně zasáhnout. Ekologické, hospodářské a společenské důsledky působení invazivních druhů jsou značné a vyžadují koordinovanou reakci. Dnes však stále na mezinárodní, evropské i národní (české) úrovni chybí právní úprava, která by tuto problematiku upravovala komplexním způsobem. Současnou právní úpravu najdeme na mnoha úrovních, v pramenech hard law i soft law. Nejvýznamnější úlohu hraje prevence, tedy předcházení vnášení nepůvodních druhů do životního prostředí. Podle CBD by jakékoliv nakládání s těmito druhy mělo podléhat principům, které byly přijaty na 6. zasedání smluvních stran v roce 2002. Nejdůležitějším z nich je princip předběžné opatrnosti. Nedostatečně je však řešena otázka nepůvodních druhů, které již jsou v novém prostředí, a systém právní

¹⁹⁷ Mlíkovský, J., Stýblo, P., editoři. *Nepůvodní druhy fauny a flóry České republiky*. s. 6.

odpovědnosti.

Nepůvodní druhy neznamení vždy jen hrozbu pro druhy původní nebo člověka. Patří k současné realitě, existovaly, existují a jistě existovat budou. Nepůvodní druhy se staly součástí životního prostředí většiny světových oblastí. Z důvodu jejich současného množství a jeho neustálého zvyšování a z důvodu jejich mnohdy pozitivního významu, je nedosažitelný a nežádoucí původní stav, tedy bez nepůvodních druhů. Alespoň částečně však můžeme ovlivnit jejich množství. Potřeba kontroly introdukcí nepůvodních (a především invazivních) druhů je nutností, bez které si nelze představit koordinované řešení problematiky úbytku biologické rozmanitosti.

„Druh organismu není zbožím, které lze kdykoliv znovu vyrobit dle poptávky trhu, neboť vyhynutí je nevratné.“¹⁹⁸

198 Vlčková, J. *Průvodce ochranou životního prostředí pro veřejnou správu*. s. 245.

Použité zkratky

AHTEG	<i>Ad Hoc Technical Expert Group</i> (Ad hoc technická expertní skupina)
ATS	<i>The Antarctic Treaty System</i> (Antarktický smluvní systém)
CCAMLR	<i>Convention on the Conservation of Antarctic Marine Living Resources</i> (Úmluva o zachování antarktických mořských živých zdrojů)
CCAS	<i>Convention for the Conservation of Antarctic Seals</i> (Úmluva o zachování antarktických ploutvonožců)
CBD	<i>Convention on Biological Diversity</i> (Úmluva o biologické rozmanitosti)
COP	<i>conference of parties</i> (zasedání smluvních stran)
CRAMRA	<i>Convention on the Regulation of Antarctic Mineral Resource Activities</i> (Úmluva o úpravě činnosti týkající se nerostných zdrojů Antarktidy)
GISD	<i>Global Invasive Species Programme</i> (Světový program pro invazivní druhy)
IMO	<i>International Maritime Organization</i> (Mezinárodní námořní organizace)
ISSG	<i>Invasive Species Specialist Group</i> (Specializovaná skupina pro invazivní druhy)
IUCN	<i>International Union for the Conservation of Nature and Natural Resources</i> (Světový svaz ochrany přírody)
MEPC	<i>Marine Environment Protection Committee</i> (Výbor pro ochranu mořského prostředí, IMO)
SEU	<i>Treaty on European Union</i> (Smlouva o Evropské unii)
SFEU	<i>Treaty on the Functioning of the European Union</i> (Smlouva o fungování Evropské unie)
UNCLOS	<i>United Nations Convention on the Law of the Sea</i> (Úmluva OSN o mořském právu)

Literatura

Monografie

ČEPELKA, Č., ŠTURMA, P. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vyd. Praha : C. H. Beck, 2008. 881 s.

DAMOHORSKÝ, M. a kol. *Mezinárodní právo životního prostředí*. I. část (obecná). 1. vyd. Beroun : Eva Roztoková – IFEC, 2008. 194 s.

DAMOHORSKÝ, M. a kol. *Mezinárodní právo životního prostředí*. II. část (zvláštní). 1. vyd. Beroun : Eva Roztoková – IFEC, 2008. 318 s.

DAMOHORSKÝ, M. a kol. *Právo životního prostředí*. 3. vyd. Praha : C. H. Beck, 2010. 678 s.

GENOVESI, P., SHINE, C. *European Strategy on Invasive Alien Species*. Strasbourg : Council of Europe, 2011. 92 s.

HEYWOOD, V., BRUNEL S. *Code of conduct on horticulture and invasive alien plants*. Strasbourg : Council of Europe, 2011. 96 s.

McNEELY, J.A., MOONEY, H.A., NEVILLE, L.E., SCHEI, P., and WAAGE, J.K. (eds.) *Global Strategy on Invasive Alien Species*. IUCN Gland, Switzerland, and Cambridge, UK. 2001. 60 s.

MLÍKOVSKÝ, J., STÝBLO, P., editoři. *Nepůvodní druhy fauny a flóry České republiky*. 1. vyd. Praha : ČSOP, 2006. 496 s.

STEJSKAL, V. *Prosazování právní odpovědnosti v ochraně biodiverzity*. Beroun : Eva Roztoková – IFEC, 2006. 242 s.

STEJSKAL, V. *Úvod do právní úpravy ochrany přírody a péče o biologickou rozmanitost*. 1. vyd. Praha : Linde, 2006. 591 s.

TICHÁ, T., a kol. *Slovník pojmů užívaných v právu životního prostředí*. 1. vyd. Praha : Arch, 2004. 463 s.

VLČKOVÁ, J. *Průvodce ochranou životního prostředí pro veřejnou správu*. 1. vyd. Praha : IREAS, 2008. 416 s.

ŽÁKOVSKÁ, K. *Ochrana mořské biodiverzity v mezinárodním právu*. 1. vyd. Beroun : Eva Roztoková, 2010. 228 s.

Ostatní

BAŠNÝ, V. *Právní úprava invazivních nepůvodních druhů v Evropské unii*. Praha, 2011. Studentská vědecká odborná činnost. Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Katedra práva životního prostředí. Konzultant práce Doc. JUDr. Vojtěch Stejskal, PhD.

ECHO. Informace o evropském výzkumu, vývoji a inovacích. (časopis Technologického centra AV ČR) č. 3/2010. 20 s.

Evropská komise. *Příroda a biologická rozmanitost - Invazivní nepůvodní druhy*. 2009.¹⁹⁹

Evropská komise a Evropská agentura pro životní prostředí. *Evropský scénář pro biologickou rozmanitost*. 2010.²⁰⁰

Jakl, J. *Invaze v naší přírodě – konečné řešení?*²⁰¹

LIŠKA, J., KAPITOLA, P. *Nepůvodní druhy živočichů z pohledu ochrany lesa*. In

199 Dostupné na: http://ec.europa.eu/environment/pubs/pdf/factsheets/Invasive%20Alien%20Species/Invasive_Alien_CS.pdf

200 Dostupné na: <http://www.eea.europa.eu/publications/eu-2010-biodiversity-baseline/>.

201 Publikovaný 28. října 2007 a dostupný na <http://www.biolib.cz/cz/article/id9/>.

Lesnická práce č. 1/2007.

MARHOUL, P. *Zavlečené druhy – hrozící katastrofa?* In Sedmá generace č. 7-8/2003.

MARKOVÁ, Z., HEJDA, M. *Invaze nepůvodních druhů rostlin jako environmentální problém.* In Živa 1/2011.

MINISTERSTVO ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ. *Strategie ochrany biologické rozmanitosti České republiky.* Praha : Ministerstvo životního prostředí, 2005. 137 s.

PAUKERTO VÁ, I. *Nepůvodní a invazní rostliny.*^{202,203}

PEJCHAL, M. *Možnosti a hranice použití geograficky nepůvodních druhů dřevin v zahradní a krajinářské tvorbě.* In Ekologická podstata využívání domácích a cizích rostlin ve městech, jejich fyziologická až stresová reakce na prostředí. 2001.

PLESNÍK, J. *Biodiverzita: Invazní nepůvodní druhy versus Evropa.* In Zpravodaj Ministerstva životního prostředí č. 9/2007.

PLESNÍK, J. *Biologická rozmanitost a EU: zpráva z Malahide.* In Zpravodaj Ministerstva životního prostředí č. 8-9/2004.

PLESNÍK, J. *Někdo to rád horké. Invazní nepůvodní druhy.* In Ochrana přírody č. 5/2011.

PLESNÍK, J. *V Nagoji se Kodaň nekonala.* In Ochrana přírody č. 1/2011.

PRACH, K., PROCHÁZKA, F., ŠTĚCH, M. *Ohrožení přirozené vegetace nepůvodními druhy.* In Silva Gabreta. 2001.

202 Publikovaný 4. září 2007.

203 Dostupný na: <http://www.paukertova.cz/view.php?navezclanku=nepuvodni-a-invazni-rostliny&cislocclanku=2007090001>

ROBOVSKÝ, J., KOVAČIKOVÁ, L. *Zapomenutí vetřelci – někdy matoucí, jindy žádoucí*. In Vesmír. č. 89/2010.

Státní politika životního prostředí České republiky 2004 – 2010. Ministerstvo životního prostředí, 2004, Praha. 56 s.

STEJSKAL, V. *Právní prostředky ochrany biologické rozmanitosti*. In České právo životního prostředí. č. 1/2011.

STÝBLO, P. N. *Nepůvodní druhy v naší přírodě*. In Krása našeho domova č. 7/2007.

ZEMANOVÁ, M., HRÁZSKÝ, Z., STŘELEČEK, M. *Rešerže zahraničních strategických dokumentů, které mají vztah k problematice invazních rostlin*. DAPHNE, 2008. 50 s.

ZICHA, J. *Právní problematika ochrany biodiverzity*. In České právo životního prostředí. č. 1/2011.

Internetové prameny

České

www.biolib.cz

Biological Library

www.centaurea.cz

občanské sdružení Centaurea

www.chm.nature.cz

Informační systém CBD

www.cspzp.com

Česká společnost pro právo životního prostředí

www.ekolist.cz

Deník o životním prostředí

www.ibot.cas.cz

Botanický ústav AV ČR

www.krnap.cz

Správa Krkonošského národního parku

www.mzp.cz

Ministerstvo životního prostředí

www.ochranaprirody.cz

Agentura ochrany přírody a krajiny ČR

www.opzp.cz

Operační program Životní prostředí

www.stuz.cz

Společnost pro trvale udržitelný život

Zahraníční

<http://ec.europa.eu>

<http://eur-lex.europa.eu>

<http://internationalwaterlaw.org>

www.alpenkonvention.org

www.ats.aq

www.cbd.int

www.cites.org

www.cms.int

www.coe.int

www.eea.europa.eu

www.imo.org

www.issg.org

www.iucn.org

www.ramsar.org

www.un.org

Evropská komise

Přístup k právu Evropské unie

Mezinárodní projekt vodního práva

Úmluva o ochraně Alp

Sekretariát Smlouvy o Antarktidě

Úmluva o biologické rozmanitosti

Úmluva CITES

Bonnská úmluva

Rada Evropy

Evropská agentura pro životní prostředí

Mezinárodní námořní organizace

Specializovaná skupina pro invazivní druhy

Světový svaz ochrany přírody

Ramsarská úmluva o mokřadech

Organizace spojených národů

Příloha 1.

Význam nepůvodních druhů pro člověka

	pozitivní	negativní
hospodářský	domácí hospodářská zvířata nebo zemědělské plodiny	škůdce zemědělských plodin či jiných komodit
zdravotní	léčivé rostliny	nepůvodní druh je jedovatý, vyvolává alergie, přenáší choroby
sociální	domácí mazlíčci, živočichové držení v zajetí pro potěšení, rostliny pěstované doma nebo na zahrádce pro potěšení	pokud z jakéhokoliv důvodu vzbuzují negativní pocity

Význam nepůvodních druhů pro přírodu

	pozitivní	negativní
pro jednotlivé původní druhy	pokud vytvářejí původním druhům životní prostředí, nabízejí možnosti k rozmnožování, slouží jako potrava	pokud jsou nepůvodními druhy omezovány nebo hubeny
pro společenstva	-----	pokud je mění k obrazu svému
pro ekosystémy	-----	pokud nepůvodní druhy ohrožují jejich strukturu nebo životaschopnost

Příloha 2.

Na otázky ohledně invazivních nepůvodních druhů v Krkonošském národním parku odpověděl – Ing. Tomáš Janata (KRNAP, oddělení ochrany přírody).

Zabýváte se (zabývali jste se) otázkou nepůvodních invazivních druhů (IAS = invasive alien species)?

Ano

Jak vysoké jsou finanční částky vynaložené ohledně IAS (na eradikaci, prevenci, zvýšení povědomosti...)?

Nyní jsme podali projekt do OPŽP na 10 mil. na roky (2012-2015) se vším všudy (jen rostliny).

Prováděli jste eradikaci nějakého IAS? S jakým výsledkem?

Provádíme na šťovík alpský, netýkavku žláznatou, lupinu mnoholistou, křídlatky, bolševník na lokalitách zvýšeného zájmu s pozitivním trendem pro nás.

Je v rámci kraje zpracována strategie pro řešení problematiky IAS?

Komplexní ne. Liberecký bojuje s dotačními prostředky proti křídlatce a netýkavce – velký grant (úspěšně), Královehradecký zatím razantněji nebojuje.

Jaké nástroje jsou využívány?

OPŽP, PPK, POPFK, Interreg III (onen Liberec)

Došlo k udělení povolení pro vypuštění IAS? Jakého?

Nedošlo.

Kolik IAS se na území vašeho kraje vyskytuje?

Nepočítaně, neexistuje oficiální studie, asi 10 významných rostlinných, živočichy neznám.

Měl by se dle Vašeho názoru nepůvodní druh, který v novém prostředí pobývá určitou dobu, považovat za druh "původní"? Po jak dlouhé době?

Filozofická otázka. To je na delší diskuzi. Nemám jednoduchou odpověď. Asi až po velmi dlouhém etablování, tisíce let.

Jaký IAS páchá největší škody v kraji? (nemusí být bráno s ohledem na finanční

stránku)

Křídlatka pak netýkavka co se týče rostlin. O živočiších nemám povědomí. Někjaký významný škůdce bude určitě větší problém.

Kdy byl proveden monitoring IAS v kraji?

V Libereckém asi 2005-7. V Královehradeckém neproběhl pokud vím.

Na otázky ohledně invazivních nepůvodních druhů v Povodí Labe odpověděl Mgr. Jan Špaček, Ph.D. (hydrobiolog, Povodí Labe, s.p., Hradec Králové)

Zabýváte se (zabývali jste se) otázkou nepůvodních invazivních druhů (IAS = invasive alien species)?

Pracovníci laboratoře Povodí Labe se setkávají IAS při monitoringu povrchových vod. Jedná se především o bezobratlé živočichy. V současné době je z povodí Labe známo 29 nepůvodních druhů, z toho 7 – 8 je označováno jako IAS. Označení některých druhů za IAS je však diskutabilní.

Jak vysoké jsou finanční částky vynaložené ohledně IAS (na eradikaci, prevenci, zvýšení povědomosti...)?

Na tyto činnosti u vodních bezobratlých IAS nejsou vynakládány žádné finance. Možnosti prevence a eradikace u těchto druhů jsou minimální. Osvěta je šířena pouze na odborné úrovni formou přednášek na konferencích a vysokých školách.

Prováděli jste eradikaci nějakého IAS? S jakým výsledkem?

U vodních bezobratlých prakticky nelze. Pouze šíření kraba *Eriocheir sinensis* je eradikováno na území Německa. Naše oblast je pro tento druh hraniční a vyskytuje se pouze ojediněle.

Je v rámci kraje zpracována strategie pro řešení problematiky IAS?

–

Jaké nástroje jsou využívány?

–

Došlo k udělení povolení pro vypuštění IAS? Jakého?

–

Kolik IAS se na území vašeho kraje vyskytuje?

28 – 29 nepůvodních, 7 – 8 IAS. Druh *Proasellus coxalis* je označován jako IAS. Podle názoru některých odborníků však nejde o IAS, ale ani o druh nepůvodní. Naopak jde pravděpodobně o druh původní a rozšířený po celé Evropě a Středomoří. Byl však přehlížen díky velké podobnosti s běžným druhem *Asellus aquaticus*.

Měl by se dle Vašeho názoru nepůvodní druh, který v novém prostředí pobývá určitou dobu, považovat za druh "původní"? Po jak dlouhé době?

??? příliš filozofická otázka

Jaký IAS páchá největší škody v kraji? (nemusí být bráno s ohledem na finanční stránku)

Z vodních bezobratlých jednoznačně rak *Orconectes limosus*. Šířením račího moru a životní strategií likviduje původní druhy raků.

Kdy byl proveden monitoring IAS v kraji?

Výskyt vodních bezobratlých probíhá stále v rámci provozního monitoringu Povodí Labe.

Příloha 3.

Bolševník velkolepý (*Heracleum mantegazzianum*).

Plzák španělský (*Arion lusitanicus*).

Mandelinka bramborová (*Leptinotarsa decemlineata*).

Non-native species legal regulation

Resumé:

My diploma thesis deals with alien species, primarily invasive species and highlights the threat they pose to the original species, biodiversity and human health. Alien species, an issue that is becoming increasingly topical. Even we discover states' efforts some way solve it. Just a pity that priority to deal with this problem comes five minutes after twelve, a time when alien species have been expanding in new ecosystems, some of them are even establish themselves, and invasive species are causing the extinction of native species. Only in Europe there are 10 822 alien species, of which 10-15% could have a negative economic or ecological impact. Mainly high risk of invasion with negative impacts on living conditions, culture and economy is facing islands with high biodiversity.

The thesis is divided into five chapters. In the beginning, invasive alien species are generally described, for example who they are, how they impact and how they spread. The main point of the thesis is in the next three chapters that bring an overview of international, European and Czech legal regulation. Last chapter is specialized on the related databases and programs.

The goal of my diploma thesis is to gather in one place overview of legal regulation of invasive alien species.

Klíčová slova:

1. nepůvodní druhy
2. invazivní nepůvodní druhy
3. biologická rozmanitost

Key words:

1. alien species
2. invasive alien species
3. biological diversity